

MODRA OPTICA LETO VII

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 3. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 4. ŠTEVILKE

MAREC

Bogomir Magajna: Kuhar Vasko

Milena Mohoričeva: Dekadentska zgodba

Marijan Fuchs: Mimo Albanije (Konec)

Jontes Gelč: Mati iz Jame

Zapiski:

Goethe o Hackertovem slikanju pomorske bitke pri Česmi (M. Č.)

Poročila

Razno

KUHAR VASKO

MAGAJNA BOGOMIR

Ko je prišel kot rekrut v vojno bolnišnico, ni znal kuhati drugega kot jajca in zeleno papriko. Vendar pa je hotela usoda, da je postal kuhar bolničarske čete ravno on. Usoda pa ni bil nihče drugi kot narednik Lujo. Razvrstil je preplašene rekrute v vrsto tako, da so morale vse oči vojakov strmeli naravnost v njegove. »Nič dobrega ne bo sedaj,« je izražalo vseh dve sto štirideset vojaških pogledov. »Kako strogo ti gleda! Da bi ga vzel vrag!« Trenutek nato je res zagrmel treskajoči narednikov glas:

»Kdo izmed vas, sto dvajsetih oslov zna kuhati?«

Dve sto osem in trideset oči je nepremično kot prej strmelo v narednika in vse so govorile: »Stori z nami kar hočeš, toda kuhati ne znamo.« Le eden je gledal v tla in ta ni bil nihče drugi kot Vasko, ki si je mislil, da se bo najlažje rešil kuharske dolžnosti, če bo povedil oči; kajti če on narednika ne vidi, tudi narednik ne bo njega. Zakaj postati kuhar — to bi bilo nekaj strašnega. Nažreš se sicer res lahko vsak dan kakor vol, toda popolnoma nemogoče je, da bi kot kuhar lahko »zabušaval«. Nikoli ne moreš pobegniti v mesto, nikoli se ne moreš skrivaj napiti žganja in potem brez skrbi za pet ur zaspiti v skladišču na podstrešju. Sploh je »zabušavanje« nekaj čudovito prijetnega. Stari vojaki bolničarji so znali pripovedovati o tem naravnost junaške zgodbe. Poleg tega pa kuhar tudi veliko težje dobi kak dopust.

Usoda narednik Lujo je takoj zagledal Vaskove povešene oči in zagrmel: »Vasko Milutinovič!«

Vasko Milutinovič je odrevenel po vsem telesu, a je kljub temu hripavo zakričal: »Izvolite, gospod narednik!«

»Vasko Milutinovič, ti znaš kuhati vse, razumeš,« je strogo zagrmel narednik Lujo.

»Razumem, gospod narednik,« je zopet zakričal Vasko Milutinovič še bolj hripavo in pred očmi se mu je kar zazibalo. Drugih dve sto osem in trideset oči pa je zažarel od veselja. In nato je nadaljeval narednik Lujo dosti prijazneje:

»Vasko Milutinovič, dokazal si, da nisi podedoval možganov od osla, da tvoj oče ni nikoli nosil dolgih ušes in da se ti mati ni rodila ob luninem mrku. Pameten človek se ne ustraši nobenega dela, ki mu ga naloži usoda. Popoldne boš prevzel kotel in podpisal reverz. Če bi ti kotel kdaj eksplodiral, boš moral prodati konja in vse krave, ki jih imaš doma, da ga boš plačal! Razumeš?«

»Razumem, gospod narednik!«

Kuharska umetnost je bila dosti lažja, kot si jo je bil predstavljajal. Sicer se je kakih desetkrat usula nanj iz narednikovih ust vsa termino-

logija domačega živalstva in terminologija tistih divjih živali, ki jih je narednik poznal, na primer: jazbeca, dihurja, kamele, slona, bivola itd., toda to je trajalo komaj mesec dni. Že poprej pa je Vasko pisal svoji ljubici Ružici Kršanac v Sremsko Vrbanje: »Da si mi tisočkrat pozdravljena, premila moja mala sladka Ružica! Kaka je Ljubljana in kako rad me ima narednik Lujo, sem ti že pisal. Povedati ti moram, da sem že zelo napredoval in da ti znam tako kuhati kot ne zna nobena ‚majka‘ v Vrbanji. Pa to, premila moja mala sladka Ružica, nič težkega ni. V kotel vržeš velik kos mesa, malo posoliš, pa ti je meso kuhano in juha dobra. Razsekaš meso in ga vržeš v kotel, vržeš v kotel dosti paprike, luka, čebule, krompirja, pa ti je golaž kuhan. Težja stvar je s sarmo, pa tudi to, glej, se meni dobro posreči. Sedaj znam skuhati, mila moja, kakih petnajst različnih jedi, da ne imenujem kave, ki jo zna skuhati vsak osel. Zato me v četi vsi spoštujejo in vsak se mi hoče prikupiti, da bi dobil večji kos. Zato je tudi gospod narednik vsak dan prijaznejši z menoj. Zato dobim tudi cigaret kolikor hočem. Zato mi je magaciner preskrbel najlepše čevlje, najlepše hlače, novo bluzo, novo šajkačo. Da bi me videla sedaj, mila draga, kakšen sem. Vprašala bi: Ali je to tisti Vasko, ki je nekoč pasel z menoj svinje v Orljaku? Kadar boš z menoj, premila moja mala sladka Ružica, rodila sladko dete, ti tiste dni ne bo treba skrbeti, kdo bo kuhal doma. Skuhal ti bo vse tvoj dragi Vasko...«

Meseci so tekli, z meseci je naraščala Vaskova samozavest. Obenem pa je rasla nevoščljivost njegovih tovarišev. »Redi se kot puran, nosi se pa kot gos,« so govorili. »In kdaj je kdo slišal, da bi se šel kuhar v nedeljo vse popoldne in ves večer sprehajati po mestu? Naredniku je primaknil najmastnejši kos, pa mu je dovolil že opoldne pripraviti mrzlo večerjo: suho svinjetino s čebulo. Mi moramo nositi ves dan blato izpod griževih bolnikov, on pa žvižga in prepeva okoli kotla. Vzemi ga vrag! Mi moramo gledati in vohati, kadar zdravniki secirajo mrliča, on pa pri kotlu kadi vardar. Mi moramo vaditi po dvorišču, on pa leži pod kostanjem in gleda, kako se pojajo vrabci po vejah. In sam vrag ga je navadil pisati, da mu prepušča tisti ‚pop‘, Slovenec, ki služi tukaj rok, prepisovati akte, zato da hodi sam laže po Ljubljani zijat ‚devojke‘! Pa mu prinese potem ‚pop‘ celo škatlo vardar in zadnjič mu je prinesel poln liter žganja. Vasko ti ga popije vsega naenkrat, pa smo mislili: zdaj bo pa le prišel v zapor. Vragu se pa še poznalo ni, ko je zvečer poročnik pregledoval četo. A ti ga spiješ komaj pol litra in že sedi v zaporu in preklinjaš usodo.«

Vpričo njega seveda niso nikoli govorili takih stvari. Nasprotno, naj-prijaznejše in najslajše besede so si izmišljali, kajti velikanska Vaskova zajemalka je imela nenavadno moč. Proti tej se ni bilo mogoče pritožiti in če bi se pritožili, bi Vasko rekel: »Jaz zajemam z zajemalko v kotel in kar ta ujame, ujame. Ali mislite, da ima zajemalka oči, da bi gledala, kje plava večji kos mesa. Po vrsti stopate k meni in kar zajemalka ujame, ujame. Tukaj ni prav nobene krivice. Če bi se radi pritožili, pojdite h gospodu naredniku, ki naj zajemalki ukaže, kateri kos naj ujame za tega in kateri kos za onega. In ali mislite, da so moje oči tako čudovite, da bi videle skozi železne kotlove stene in skozi golaž?«

Tem jasnim dokazom res ni bilo mogoče ugovarjati. In vendar je bila velikanska razlika med tem, ali je zajemalka zajela tik ob dnu, kamor so potonili največji kosi golaža, ali pa tik pod površjem, kjer je plaval

sama paprika in čebula. Zajemalka je imela tako čudovito moč, da so nekateri, ki so imeli posebno velik tek, začeli imenovati Vaska gospoda, stvar, ki se je dala opravičiti tudi s tem, da je Vasko po ponovnem narednikovem priporočilu prvi izmed vseh avanziral za kaplarja. Sedaj ni bilo mogoče ničesar več ukreniti. Ob tem imenovanju je šel Vasko prosit semeniščnika iz Ljubljane, kateremu je prepisoval akte v cirilico, naj mu podari štiri pole pisarniškega papirja, kuverto in znamko. Še isti dan so romale štiri gosto popisane pisarniške pole k Ružici v daljno Vrbanje.

Od tega imenovanja dalje ni bil Vaskov pogled med zajemanjem nič več samo dobrodušno blag, ampak tudi strog in gorje, če bi se kdo v vrsti ob kotlu brez njegovega dovoljenja prerival. Takoj je zapičil vanj svoj pogled, da je grešnik vztrepetal in se vzravnal kot palica. Nato se je Vasko zadril: »Jazbec, kamela, slon, bivol, ali mi misliš podreti kotel, za katerega sem s tole desnico podpisal reverz! Počakaj, po kosilu boš očistil kotel in gorje, če se ne bo svetil ko samo žarko sonce na jasnem nebu!« Vojak je moral brez pomišljanja izpolniti povelje, in to je bilo hudo, zakaj trajalo je najmanj dve uri, preden se je kotel svetil »ko samo žarko sonce na jasnem nebu«.

Ali kljub vsem tem dobrotam je Vasku še dosti manjkalo do popolne sreče. Od časa do časa ga je obhajala tako moreča otožnost, da bi se zganilo marsikatero srce, če bi moglo takrat pogledati v njegovo dušo. Povzročil jo je Srem sam in pa njegova Ružica iz Srema. Posamezne skupine bolničarjev so že odhajale na dopust. Vasko, ki mu je šlo navadno vse po sreči, se je javil med prvimi, a je gladko odletel. In tako se ni upal prijaviti niti k drugi niti k tretji skupini. Sicer bi lahko stopil naravnost do poročnika komandirja in prav gotovo bi takoj dobil dopust. Toda kaj bi potem mislil o njem narednik! Samo pogledal bi ga; ne črne ne bele ne bi rekel. A kako naj on, Vasko, vzdrži ta pogled! Zato se je napotil s četrto, zadnjo skupino najprej v pisarno k naredniku, da bi izrazil svojo željo.

Narednik je sedel v pisarni sklonjen nad aktom. Ko je Vasko vstopil in plašno in jecljaje razodel svojo željo, narednik ni dvignil glave. Malo je pomolčal, potem pa je odgovoril počasi in zamolklo: »Pravico imaš do dopusta; da, da, do enomesečnega dopusta. H komandirju pojdi in se javi!« Malo se je odkašljal, pa je nadaljeval: »Rad sem te imel kakor svojega sina in vzgajal sem te v dobrega kuharja. Na vso moč sem si prizadeval, da bi ti, Vasko, napredoval in postal kaplar. Nisem mislil, da ti je tako malo do vseh teh stvari! V vojnem času pet let nisem videl svojega doma. To so ti bili drugačni časi, dragi moj, in drugačna služba! Borili smo se kakor levi in prelivali svojo srčno kri. Niti sanja se vam ne, mladičem golobradim! Še mar nam ni bilo ženskega krila. — Kar pojdi in javi se komandirju! Tvojemu dopustu ne nasprotujem!« — Vaska so te besede zbegale. Obstal je skoraj s solznimi očmi pred njim, čeprav je vedel, da ni bil narednik v vojni nikdar ranjen. »Če vam ni prav pa ne bi šel,« je zastokal. Zdaj se je narednik dvignil in ga potrepljal po rami: »Tako je, Vasko! Veseli me, da ostaneš prostovoljno. Vsa Ljubljana ne premore takega kuharja kakor si ti. Kdo bo kuhal mojim vojakom, če ti greš? Dobrih kuharjev se rodi malo pod tem soncem. Ali naj pijejo vojaki pobarvano vodo namesto dobre črne kave, ali naj jedo prismojen fižol, ali naj jedo neslano juho namesto dobrega golaža, ali naj žive ves dolgi mesec brez tvoje dobre sarme?« — Na vsako izmed teh vprašanj

je Vasko odkimal, čeprav mu je žalost trla srce. Narednik je stopil v kot, privlekel izpod omare zelenko in mu jo nastavil na usta: »Srkn! Tak kot si zdaj, mi ugajaš.« — Vasko je debelo požrl in skoraj bi se mu zaletelo. Zahvalil se je in odšel nazaj k svoji kuhinji. H komandirju pa ni šel.

A tiste otožne ure so bile čedalje bolj pogoste. Kar naprej je sanjaril o velikanskih ravninah, ki jim ne moreš dogledati konca. Tukaj se skoraj na vsak korak zadeneš z glavo ob goro. Ružici je sicer pisaril, da so te gore veličastno lepe. Skoraj tako visoke so ko sonce. Tako ji je pisal, v resnici pa ni mislil tako. V tej pokrajini mu je bilo tesno in skoraj bal se je je; tako mu je bilo, kakor da se bo zdaj zdaj zvrnila skala nanj. Če tukaj zapoješ, zadoni vse drugače kakor doma. Doma ti gre glas daleč, da ne veš kam; tukaj se ti povrne v uho nazaj. In kar je glavno; njegove Ružice ni tu. V Ljubljani se je Vasko bal žensk in četudi bi ne ljubil Ružice, bi si ne upal nobene nagovoriti. Vse so korakale tako silno ponosno mimo njega in ga še pogledale niso. Doma pa se je vsako dekle oziralo za njim, kadar je prignal svinje iz šume v vas in zapel po ulici ali zaigral na piščal. Tu pa je nekatere tovariše neizrečeno občudoval, če so se pod vrtiljaki v Tivolskem parku seznanili s katero izmed teh mestnih gospodičen.

Premišljeval je o velikanskem gozdu Orljaku, ki mu ni konca. Različne ceste peljejo skozenj v ravnih črtah in zdi se ti, da so dolgi tuneli pod visokimi kronami hrastov. Na tej strani so tuneli široko odprti, na drugi strani pa se svetlikajo kakor drobne zvezde. Prijetno mu je zagomazelo pri srcu. Spominjal se je, kako je prvič speljal Ružico s ceste, pokrite z drevesnimi kronami, globoko v gozd, kako se je njeno široko zvončasto krilo opletalo med veje in zatikalo na trne, kako se ji je sama po sebi razpela napeta bluza, kako so se njemu zameglile misli, kako si je ona etisnila rožasto ruto na oči in kako sta oba omahnila k posekanemu deblu orjaškega hrasta. Potem sta se vrnila na cesto in hitela proti koncu gozda in šele ko sta prihitela do konca, sta se spomnila, da sta popolnoma pozabila na čredo. Tekla sta in tekla nazaj in ko sta končno vendarle našla živali, sta se domislila, da bo kmalu večer. Večerilo se je in zvezde so se razsule po vejah nad njima. Te sremske zvezde, ki bi jih skoraj dosegel z roko! — Odslej sta često posedala pod drevesi, medtem ko so črne svinje hrustale želod. On je frulil na »frulico«, njena glava pa se je pozibavala sem in tje in pripevala, dokler ga ni vsega omamilo. Prišel se je k njej in razvozljal drobno, skoraj nevidno vrvico na bluzi. — Kako daleč je zdaj Ružica! — Ali pa se je zoreče žito tam na daljnem obzorju dotikalo neba in sta se gubila v njem kakor po zlatem morju. Ali se je pred njima modril laneno polje. Njegova svetla sinjina se je nekje v daljini neopazno zlila z nebom. Nad temi obzorji, ki so kot mavrična morja, pa so krožile čaplje iščoč hrane. V majhnih močvirjih in v vodah, kamor so se zatekale, se ogleduje nebo. Kolikokrat je pristala čaplja čisto blizu, nagnila glavo, se z dolgim kljunom zastrmela proti njima in se je Ružica na ves glas smejala. Spominjal se je, kako sta brodila med cvetočo deteljo, kako sta drugič mislila, da se je vnel gozd in tekla proti njemu pa ni bilo drugega ko jutranja zarja. Na vse grlo sta se oba smejala. Nekoč sta komaj ušla roju divjih čebel, ki je potoval skozi gozd. Drugič je sedla Ružica na spečega zajca in skoraj umrla strahu, ko se

je ta pognal izpod njenega krila. Vasko je skoraj počil od smeha in ji ves dan nagajal.

Kadarkoli se je Vasko ves blažen vzdramil iz sanjarjenja, je zagledal pred seboj dolgočasno Zaloško cesto, na njej par praznih čakajočih tramvajev, onkraj tramvajev dolgo in hladno Hribarjevo tovarno in nekje onkraj te tovarne, črni Golovec. Na desno in levo pa je videl nekaj obvezanih vojakov, ki so se zamišljeni izprehajali med drevesi, sivimi od cestnega prahu. Tedaj mu je bilo tako grenko in obšlo ga je domotožje, da je globoko zavzdihnil in ves dan povešal glavo. Zdelo se mu je, da je nekdo neusmiljeno zagrabil njegove misli in jih treščil v enem samem hipu nazaj v to zidovje, štiri sto kilometrov daleč od doma.

Ker nikomur ni mogel razodeti svoje ljubezni in svojih »tužnih« misli, je vse skupaj še težje prenašal. Edini, ki mu je nekoliko pripovedoval o vsem, je bil semeniščnik iz Ljubljane. Semeniščnik je bil vrl človek, čeprav ga razen Vaska ni maral nobeden izmed vojakov. Poročnik ga je oprostil vseh težkih opravil, kakršna so šivanje seciranih mrličev, čiščenje hodnikov in stranišč, pranje ponesnaženih rjuh, prenašanje blata v preiskavo na higijenski zavod. Akte mu je Vasko prepisoval v cirilico. Tako ni imel semniščnik nobenega posebnega dela, sem in tje je sestavil kak protokol ali statistiko. Zato je bil vedno lično opravljen. Šajkačo je nosil postrani in pod nosom so mu rasle brčice, okras, ki ga ni smel razen njega in doktorjev nositi nihče. Njemu je nekoč Vasko natančno popisal svojo ljubezen do Ružice in semeniščnik mu je svetoval, naj pošlje svoji ljubici fotografijo. Drugi dan je prinesel aparat. Trajalo je celo uro, preden se je Vasko pripravil. Fotografiral ga je pri kuhinjskem kotlu in v ponosni drži. Slika je bila lepa in Vasko je bil za nekaj časa potolažen. Ružica mu je pisala občudovanja polne besede o sliki. »Usoda ji sicer ni dopustila, da bi me videla v resnici pred seboj kot kaplarja, toda zdaj vidi vsaj črno na belem, kakšen sem.« Rad bi se popolnoma spoprijateljil s semeniščnikom in mu vsak dan pripovedoval o Ružici. Toda ta ni imel dosti časa, ker je hodil svoja pota. Pravili so, da hodi vsak večer v unionsko klet, v katero se ni upal nihče izmed bolničarjev; pravili so, da zahaja tja le najvišja gospoda iz mesta in najlepše »cure« kar jih premore mesto. Semeniščnik je bil tako lep, da so prav gotovo vse norele za njim. Ni torej čuda, da je zahajal v klet vsak večer, zlasti, ker mu tudi denarja nikoli ni zmanjkalo. Zaradi vsega tega je moral Vasko sam prenašati svoje koprnenje. In najbrže bi se pogreznil v trajno domotožje, če bi se ne pripetilo nekaj drugega.

Narednik Lujo je razvrstil četo in njegov obraz je bil tako slovesen, ko že dolgo ne. Vsi vojaki, tudi Vasko, so strmeli vanj s svetlimi očmi. Bog si ga vedi, kaj se pripravlja! Najbrže se bo pripeljal vojni minister in bo v bolnici cela revolucija. Noč in dan bo treba pometati in pomivati in nobeden ne bo dobil prostega izhoda. Narednik Lujo je hodil nekaj časa molče gor in dol mimo njih, nato pa je začel: »Ko ste prišli sem, niste bili drugega ko krdelo mezgov, oslov in volov. Če pa se sedaj ozrem pred se, vidim izvežbane in ponosne vojake naše bolničarske čete. Vi sicer ne boste nikoli prelivali krvi, kot sem jo nekoč prelival jaz, toda usojeno vam je, da boste pomagali tistim, ki jo bodo prelivali; in zato smo vas izvežbali mi! Danes gledajo vaše oči neprimerno jasneje in pametneje kakor takrat, ko ste prišli sem. Vaših dve sto štirideset oči mi zagotavlja, da se lahko popolnoma zanesem na vas

(vštevši tudi oči tistih, ki so odšli na dopust in smo jih danes pozvali, naj se takoj vrnejo). Čez deset dni se namreč odpeljemo v Srem, kjer se bodo vršili manevri, kakršnih vaše oči še niso videle. Naša četa se bo izkrcala v Županji in korakala v vas Vrbanje, kjer bo dobila nadaljnja navodila.« Vasku so se ob teh besedah v veselem presenečenju razširile oči in udarci njegovega srca so se gotovo pomnožili za tretjino. »Vendar,« je nadaljeval narednik Lujo bolj s temnim glasom, »ne bo dodeljena ta radost vsem. Dvajset naj se jih javi, ki bodo ostali v bolnici in medtem časom stregli bolnikom. Kdo izmed vas se javi prostovoljno?« — Molk je zavladal v četi. Spogledovali so se, javil se ni nihče. »Ker se nihče ne javi, sem prisiljen imenovati tiste, ki bodo morali ostati, sam. Med njimi moram pridržati v bolnici tudi dva kaplarja.« Vasku se je ob tem v grozi stisnilo srce in milo je strmel v narednikove oči. Narednik se je nasmehnil in izjavil slovesno: »Kuhar Vasko Milutinović pojde s svojo kuhinjo z nami. Dodelil mu bom par konj za kuhinjo, par konj za voz, ki bo vozil hrano in dva vojaka, ki mu bosta pomagala. Ukazal sem. Ostati pa morajo tukaj...«

Vasko je planil v pisarno k semeniščniku in ga prosil za štiri pole pisarniškega papirja, za kuverto in znamko in še tisto uro je vse popisal: »Moja mila mala sladka Ružica, ne bo minilo niti pol meseca, ko te bom jaz, komandir vojne kuhinje, zopet videl in objel...« Že dolgo ni bilo človeka, ki bi se s takim veseljem pripravljaj na manevre, kakor se je pripravljaj nanje tiste dni kuhar Vasko. Zdaj se ni mogel premagati in je tudi navadnim vojakom na dolgo in široko pripovedoval o Ružici. Ni mogel prehvaliti njene lepote in ljubezni, ki jo goji zanj.

Vaska, njegovo kuhinjo, voz s proviantom in dva kuharja pomočnika so naložili v poseben odprt vagon. Medtem ko so se drugi vojaki tiščali v pokritih vagonih, je imel Vasko dovolj prostora in se je poleg tega lahko svobodno oziral v nebo nad seboj in na pokrajine kraj sebe. To ga je navdajalo s ponosom in dobro voljo. Ni malenkost peljati se štiri sto kilometrov daleč, sedeti ponosno poleg kuhinje, iz katere se neprestano dviga dim in vonj po kuhanem mesu, poveljevati obema pomočnikoma, kaditi cigarete in misliti na bogve kaj. V noči, ko so luna in roji zvezd plavalı obenem z vlakom nekam naprej, so počasi drsli mimo njih Zidani most, Brežice in Zagreb. Onkraj Zagreba se je dvignilo sonce nad ravnine, ki so žarele v jutranjem škrlatu. Ko je zagledal te ravnine, se je Vasko zarežal od veselja. Globoko je zadihaj in zdelo se mu je, da se že vozi po domačih krajih. Vlak se je na vsaki postaji dolgo ustavljaj. Železničarji in otročaji so radovedno opazovali Vaska in ga izpraševali o tem in onem. Od postaje do postaje mu je bolj rastel greben in končno se mu je zazdelo, da je imenitnejši od topov, ki so se na soncu lesketali v prvih vagonih. Končno je pripovedoval vsakomur, kdor ga je hotel poslušati: »Mi smo severna vojska in bomo preganjali sovražnika iz Srema daleč dol v Bosno.« Nemilostno je zavrnil tiste vojake, ki so ga prosili, da bi se nekaj časa peljali na »njegovem« vagonu: »Kaj si le domišljajoj! Meni nič tebi nič ti pridejo prosit, da bi zlezli na ta vagon, ki je vendar določen samo za kuhinjo bolničarke čete. Celo navadni ,redovi'!« A če bi ga videla Ružica na vagonu! Dve tretjini duše mu je napolnjevala njena podoba. Bil je čedalje bolj nestrpen in zdelo se mu je, da vozi tovorni vlak vedno počasneje. Da bi ga vrag vzaj! Vedno slajši so postajali prividi. Ružica ga bo čakala vsa žareča sredi trume domačinov, ki ga

bodo občudovali na cesti v Vrbanju. Pozabila bo, da so ljudje kraj nje in poletela mu bo naravnost v naročje. On pa bo rekel: »Potrpi no vendar nekoliko, Ružica, saj pridem zvečer k tebi. Zdaj pa moram skrbeti z prehrano naše čete.« Ko je tako premišljeval, je s kuhalnico brodil po čorbi v kotlu. Usta so se mu od sreče raztegnila na obe strani skoraj do ušes. Ponudil je tovarišu cigareto: »Na, brate, take reči ne doživiš vsak dan. Če bi Ružico videl, bi pustil in pozabil vse 'cure', kar si jih videl do sedaj in o katerih si mislil, da so najlepše. Če si pa morda že poročen, bi svojo babo hitro zaklenil v klet, da bi se ti ne bilo treba sramovati. In končno ne postane kaplar kdorsibodi.« — Celo vožnjo ni odložil jeklene čelade; zdelo se mu je, da bi potem takoj nekaj ne bilo prav. Od časa do časa se je ogledoval v zrcalu, da bi ugotovil, če mu čelada dobro pristoji. Po njegovem smehu je bilo mogoče spoznati, da je bil sam s seboj zadovoljen. Njegovo samozavest je povečalo še krdelce »sovražnih« zrakoplovov, ki so pribrenčali od obzorja in nekaj časa krožili nad vlakom. Stati takole v odprtem vagonu, nad tvojo glavo pa sovražni aeroplani, to ni malenkost! Hip nato mu je že zopet Ružica prevzela misli. Skrbno se je potipal po žepu, ali še tiči v njem svilen ruta, ki jo je kupil zanjo v Ljubljani. Človek nikoli ne ve, kdaj se taka stvar izgubi.

Drugi dan marša se je srd in nevoščljivost, ki je trla vojake bolničarske čete radi Vaskove brezskrbne udobnosti že v vagonih, večala od ure do ure. Že pet in dvajset kilometrov so prehodili brez pravega počitka, pa se je zdelo, da marša še ne bo kmalu konec. Na močvirnem terenu so se noge udirale do zavijalk v mastno blato; na vsak korak je bilo treba posebej izvleči čevlji iz njega. Ko so končno dospeli na trdnejši teren, so se oblaki rjavega prahu dvigali s ceste. Ta prah je silil v nos in usta, da res ni bilo mogoče pošteno dihati. Poleg tega je sonce ves čas neusmiljeno ogrevalo jeklene čelade, da je lil znoj curkoma po obrazu in silil v oči, dokler je bilo kaj vlage v telesu. Vojake je mučila težka žeja in dosti prezgodaj so popili svojo vodo iz čutaric. Če so pri kaki kmetiji čutarice zopet napolnili, so jih izpraznili že po par kilometrih. Med temi vojaki je korakal tudi kaplar zdravnik in prav tako mrmral in preklinjal, kot so preklinjali oni. Vse drugače pa je bilo z Vaskom. Kakor so se vozili nekoč rimski vojskovodje na svojih bojnih vozovih, prav tako je sedel Vasko na svoji dvokolesni kuhinji. Oba pomočnika je strpal na voz za proviant, na katerem ni bilo potem niti za miš več prostora. Ker je sedel, ni občutil žeje. Sicer je dobro slišal vse zafrkacije, ki so z obeh strani ceste prihajale do njegovih ušes. »Vasko si bo zdrgnil obe nogi do riti, tako ti ta vrag pešaci,« ali »na manevre se ti vozi kakor kak debeli grof«. Toda on se prav nič ni zmenil za te opazke in se je potuhnil, kakor bi jih ne slišal. »Ali naj mar konj sam po sebi vé, kako je treba peljati kuhinjo na manevre? Ti vrage me mislijo 'zajedavati', v resnici pa bi vsak izmed njih rad položil konec svojega hrbta na moje mesto.« — Vendar ga je nekoliko pekla vest, zaradi zdravnika namreč. V bolnici je zdravnike zelo spoštoval. Zdaj pa je videl, kako se eden izmed njih neprestano poti pod jekleno čelado. V njegovi duši se je vnela borba, ali naj mu prepusti svoje mesto ali ne. Sicer je do Vrbanja samo še deset kilometrov. Zapršil bi se do vratu. Njegova obleka bi postala rjava. Čevlji bi izgubili ves sijaj. Ali naj ga zagleda Ružica takega? Nazadnje je pa le zmagalo spoštovanje in ko je zdravnik prikorakal tik kuhinje, ga

je vprašal boječe: »Gospod doktor, ali bi ne hoteli sesti na moje mesto?« Gospod zdravnik ga je pisano pogledal in ni rekel nič drugega ko: »Piši ti mene...! Če bi hotel, bi te že zdavnaj vrgel iz kuhinje, budalo!« Ta odgovor je popolnoma pomiril Vaskovo vest. »Če hoče prostovoljno pešačiti, pa naj pešači,« si je mislil in zaničljivo pogledal na vojake, ki so se zakrohotali zaradi zdravnikovega odgovora. In zopet se je ves predal mislim na dom in Ružico. Tako so končno dospeli med prve hiše Vrbanja, katerih stanovalci so se zgrnili k cesti, da bi gledali neskončne vrste vojakov: »Glej, glej, Vasko se pelje. Pozdravljen, Vasko! Glej ga, kako ti je lep,« je donelo od vseh strani. Ljudje so skakali h kuhinji in mu stiskali roko. Njegov ponos je naraščal in komaj je čakal, kdaj bodo dospeli do cerkve, pred katero ga bo gotovo pričakovala Ružica. Končno so res dospeli do cerkve. Velika truma ljudi je stekla h kuhinji in ga prisrčno pozdravljala. Žene in dekleta so mu stiskale roko. Toda Ružice ni bilo med njimi. Kaj se je dogajalo v Vaskovi duši, bi bilo težko povedati, kljub temu, da je iskal stoterih opravičil.

Vojaške trume so se utaborile v široki nizki dolini za vasjo. Že se je mračilo in naenkrat je zagorelo po dolini tisoč ognjev. Kmetje so pripeljali v bližino cele sode žganja in polne vozove lubenic, ki so jih dekleta prodajale vojakom. Ružice ni bilo med njimi. Ružice ni bilo med njimi, čeprav je hodil Vasko od voza do voza in strmel vsakemu dekletu posebej v obraz in čeprav ga je vsaka nagovorila s prijazno besedo. Molče je razdelil večerjo, ki jo je skuhal in potem zaprosil narednika, naj ga pusti domov do jutra. Narednik je dovolil.

Pa se je vrnil že ob enajstih zvečer. Nad pokrajino je viselo črno nebo, posuto s sremskimi zvezdami, ki svetijo tako nizko, da bi jih človek dosegel z roko. Po pokrajini so plapolali ognji. Ob ognjih so donele vesele, razigrane in divje pesmi: slovenske, hrvatske, srbske, arnavtske pesmi, porojene spontano iz nebrzdanega veselja in žganja. Med koruzo so vojaki objemali dekleta. Med veselim krohotom so zopet drugi vojaki opravljali svojo potrebo na drugem koncu doline. Bolničarji so sedeli poleg svojih ognjev in šotorov. Zdravniki različnih bataljonov so se zbrali tam in prepevali, medtem ko je steklenica z žganjem krožila med njimi. Pa tudi čutarice bolničarjev so bile polne žganja in ko so se izpraznile, so jih spet napolnili. Objemali in bratili so se in prepevali brez konca in kraja. Narednik Lujo pa je v veliki ponvi cvrl ob ognju kokoš, ki jo je kupil v vasi.

V to veselo trumo je naenkrat planil Vasko. Njegove oči so v svitu ognja divje žarele. Krilil je z rokami in lovil sapo. Videti je bilo, da je tekkel čez polje ko norec in hlače so mu bile od rose mokre do pasu. Obraz mu je žarel od žganja. Stegnil je roke predse in kričal: »Taka je — Ru-ži-ca, taka. Deveti mesec — Ružica — de-ve-ti mesec. Jaz pa bil v Ljubljani tri-najst me-se-cev — u, u, u! Ružica, Ružica, Ružica! U, u, u!«

Zdravniki, narednik Lujo in bolničarji so strmeli vanj. Vasko je planil k najbližjemu, mu iztrgal čutarico iz rok in jo izpraznil na dušek do dna. Zakrilil je z rokami in se nezavesten zvrnil na tla.

Takoj je ugasnilo vse veselje krog njega. V hipu so vojaki pozabili vso svojo prejšnjo zamero. »Nesite ga v šotor,« je ukazal narednik Lujo mrko, »in podložite mu glavo s tornistro!« — »Spečala se mu je, pa tako rad jo je imel,« so mrmrali vojaki. Zdravnik mu je vbrižgnil kofeina pod kožo. Vasko je odprl oči, se zagledal v njegov obraz in se nasmehnil.

Drugi dan so se pomikale neskončne kolone skozi velikanski gozd Orljak. Vreme je bilo viharo in dež je neprestano lil na vojake in skozi nizke oblake so švigale strele. Z enakomernimi koraki so stopali naprej in naprej. Med njimi so ropotali vozovi in topovi. Nekje med temi trumami se je peljal Vasko na svoji kuhinji. Ni se oziral ne na desno ne na levo. Oči so mu srepo strmele naprej. Zdravnik ni mogel ugotoviti, ali so bile debele kaplje, ki so polzele po njegovih licih, kaplje dežja ali kaplje iz oči. Nekaj pa je bilo gotovo: štirinajst dni pozneje ga v Ljubljani kljub Zaloški cesti, kljub sivi tovarni in kljub črnemu Golovcu ni več obhajalo domotožje.

DEKADENTSKA ZGODBA

MILENA MOHORIČEVA

Stopila je k oknu, rahlo odgrnila zaveso in čakala, da bi ga ne zgrešila. Pazljivo mu je sledila, odkar je odšel iz sobe in ji za slovo poljubil roko. Slišala je, kako je zunaj oblačil suknjo in so se za njim zaprla vrata njenega stanovanja. Slišala je korake po stopnicah in vztrepetala, ko je zaloputnil vežna vrata. Vedno, vsak dan znova jo je streslo, kadar je prišel do nje ta šum, ki ga je povzročila njegova neznosna, nemarna in nepopravljiva razvada. Zdaj, zdaj bo na cesti.

Sledila mu je z očmi in se ni mogla ubraniti misli na tigra, ki gre košato, zmagoslavno in lagodno proti svojemu brlogu, ko je utešil glad. Njegov korak je bil previden in lahak kljub temu, da je bil velik in močan. Ramena so bila samozavestna in ponosna, glava je malce sklonjena zadovoljno kraljevala nad njimi. Zdaj so bile pomirjene njegove strasti in šel je v svojo pisarno. Ves se bo vdal svojemu vsakdanjemu trgovskemu poslu in niti ena misel mu ne bo splavala drugam. Utešila ga je, kakor zaziblješ otroka v spanje brez sanj in koprnjenje ga ne bo razkrajalo.

Ko bo ura deset, bo pozvonilo. Prišel bo cvetličarjev vajenec in ji prinesel cvetja. Vedel je, da ima rada rože v svoji sobi. Morda je imel malo slabo vest, ker ni ves dan pomislil nanjo, zato je svojo vest trgovsko potolažil. Naročil je vrtnarju, naj pošilja na ta in ta naslov vsako jutro natančno ob desetih šopek ali lonček cvetja, vsak dan drugačnega in če le mogoče takega, ki ne bo v skladu z letnim časom. Vrtnar je rade volje prevzel to dolžnost in skrb in jo je natančno, da, dlakocepsko natančno opravljal. Marija je Tigra predobro poznala, da bi ne vedela, kako je vso svojo ljubeznjivost tesnobno trgovsko organiziral. Zato je, kadar je natančno ob desetih pozvonilo, menda že kar avtomatično zazdehala. Hišna je prinesla rože v sobo:

»Ah, vrtnar? Kar v vodo jih denite.«

Navadno je bil velik šopek izbranega cvetja ali posebno lepa roža v lončku. In vendar se ga ni niti enkrat razveselila. Če bi vedela, da je vse prav zanjo in samo zanjo izbrala ljubeča roka, da je pozorno oko izbiralo in izbralo najlepše med lepim, bi jo morda vedno znova ganilo. Tako pa jo je dolgočasil še tako lep cvet.

Kakor nalašč je zavila v mesto, se ustavila pri vrtnarju in kupila anemone, ali pa je odkupila otroku celo košaro teloha, mačic, trobentic ali narcis. Ko je zvečer natančno ob sedmih prišel in videl svoje krasne rože

nekje v kotu, po vsem stanovanju pa razvrščene telohe ali mačice, ga je zelo vznemirilo. Hodil je gor in dol, kuhal in kuhal vprašanje in ga nazadnje izkuhal. Vprašal je skoraj ponižno in boječe:

»Odkod pa imaš ta teloh?«

In zlobno mirno je potem odgovorila:

»V mestu sem bila pa sem ga kupila.«

»Hm.«

Drugega dne je telefoniral vrtnarju, naj pošilja poleg običajnega cvetja tudi domačo pomladansko floro.

Vrtnar je ukaz natančno izvršil in zdaj je zdehala tudi pri telohu. Ni dolgo trajalo in je iztaknila novo malenkost, vsak dan kaj drugega. Danes si je kupila malo papigo, jutri bakrorez, pojutrišnjem knjigo. Ni minul teden pa je imela troje plemenitih psov, šest papig in celo polico novih knjig. Vse prvovrstno in naročeno po telefonu.

Prihajal je natančno ob sedmih večerjat in če ni imela predstave, sta šla v gledališče, v kino, h koncertu ali kamorkoli; če ni imel posebnih trgovskih opravkov še v kavarno. Zjutraj se je poslovil od nje vedno ob isti uri, vsak dan z istimi besedami, da, celo roko ji je poljubil vsak dan natančno z istimi kretnjami.

Ko se je pred letom dni seznanila z njim, jo je zanimal. V njem je bila nekaka zaletelost, obsedenost, trdovratnost, ki je bila zelo možata in zelo privlačna. —

Izginil je za vogalom. Spustila je zaveso in se nasmehnila svojemu nekdanjemu navdušenju. Njen odnos do njega je bil že davno dobrohoten, pokroviteljski, nekam materinski, če ne upoštevamo tistih lahnih, za neposvečene oči neopaznih zbudljajev, ki mu jih je s tako naslado prizadevala. Zaradi njih, ki so povzročali v njem neprestano napetost in hotenje ugoditi vsem njenim željam preden bi se porodile (kar se mu ni nikoli posrečilo), ni opazil, da je trajno odsotna in da ga je milovala kakor miluje mati razvajenega otroka.

Šla je preko sobe. Kako dolgo je že, odkar je kamen spotike vsem vrlim zakonskim ženam? Kako dolgo, odkar se je vdajala svojim hipnim strastem, svojim trenutnim nagnenjem in ni vpraševala kam, ni vpraševala kod? Kako dolgo je že bila samo luksuzni predmet tega ali onega moža in nič več, če ne upoštevamo njenega petja v gledališču?

Hodila je po svojem bogato opremljenem stanovanju, po katerem je kar mrgolelo drobne ropotije. Vsak majhen porcelan, vsaka slika na steni, celo ta ali oni kos pohištva je pevko Marijo spominjal daljše ali krajše zgodbe njenega življenja.

Ustavila se je pred majhnim Langusom. Ko ga je prinesel, je bil Fran — koliko let bo že tega? pač deset! (kako beži čas in človek tega niti ne opazi) — zelo nestrpen. Ali ji bo všeč?

Vedela je, kako težko ga je kupil. Bil je skoraj študent, pravkar je dovršil svoje umetnostno zgodovinske študije. Stradal je in se prav gotovo zadolžil zaradi te slike. Natančno je vedela, koliko je žrtvoval. Vedela je, da ji je hotel darovati posebnost in kako ponosen je bil, da je odkril tega Langusa.

In vendar je samo z rahlim nasmeškom dejala hvala.

Zadel jo je pogled poln sovraštva, zatajevane strasti in morda celo ljubezni. Tako kruto je ranila njegovo samoljubje! In vendar ni mogel

oditi. Ni hotel odnehati, govoril ji je o svoji neskončni ljubezni, da je bilo strah in groza. Ona je gledala vanj kakor v globino jezera, če posveti sonce na njegovo gladino in je vedela predobro, kaj se hoče njegovi mladi krvi in kam si želi. Pogledala je na dno njegovega srca in je zagledala v njem samo eno nesporno resnico, častiželjnost, samo eno brezobzirno hotenje, povzpeti se visoko in vedno in vedno više. Že je gledal v sebi »prvega moža« svoje domovine. Njo je v trenutkih nebrzdane strasti imenoval »prvo ženo«, ker je s svojim petjem očarala vse, stare in mlade. Čeprav je bil še ubog študent, je pomenila zanj ljubezen do nje potrdilo za vse njegove tvegane, častihlepne in častiželjne sanjarije.

Kako hladna je ostala ob njem! Kako je ni niti za hip premaknil iz njene osamelosti!

Zavila se je tesneje v kašmirski šal, ki ji je visel raz ramen.

In tega Groharja ji je podaril Jože Vovšek še takrat, ko se je pripravljaj na svojo politično karijero. Kako bedno je kapituliral! Kako se mu je mudilo, da se je vpregel v družbotvorni voz!

Zbornica je bila polno zasедena. In eden izmed delegatov je stavil nujni predlog zaradi uniformiranja društvenih članov. Tedaj se je dvignil tenak, mlad mož in je predsednika prosil za besedo. Ko jo je dobil, je skrajno resno spregovoril:

»Prosim, gospod predsednik, pokažite nam ta unikum, tega genija, ki je stavil leta tisoč devet sto dvajsetega po Kristu takle odrešilen predlog!«

Dvorana je nagradila govornika seveda s huronskim veseljem, ploskanjem in smehom. Imenitni predlog je propadel in Jože Vovšek je postal tribun. In sicer tako mlad, ognjevit, nadebuden in radikalen, da je za kratek čas omamilo celo Marijo.

Seveda je kmalu nato sam stopical po cesti v uniformi.

Rada se je spominjala tistih pijanih dni in bila bi se še raje, če bi jim ne bila prekmalu sledila treznost. Nikdar ne izpiješ čaše do dna!!

Obteževalec za pisma, na katerem sta bila vklesana kladivo in srp, je bil dar rudarja Lojzeta. Povabili so jo k sodelovanju na koncertu delavskega prosvetnega društva. Spominjala se je tega večera, kakor bi bilo včeraj. Nova, neznana publika. Zdelo se ji je, da je dobro pela. Po koncertu je prišel k njej rudar Lojze, jo prosil za avtogram in jo spremil domov. Odslej je zahajal vsak teden k njej, če je le mogel, si izposojal knjige, jo izpraševal o tem in onem, včasih pa fanatično govoril o stvari, kateri se je posvetil. Njegova vera se je tako popolno zlila z njegovim častihlepjem, da je skopnelo kakor pomladni sneg na soncu. Življenje se je zanj odigravalo v samih jasnih, premih črtah. Zanj, ki je živela od detajlov, od nijans, so bile te grobe, preme črte nove, mikavne. Spravil je vsa življenjska vprašanja, ki so bila zanj neskončno zamotana in skoraj nerazrešljiva, na nekaj preprostih, razumljivih, vsakdanjih enačb. Zdel se ji je kakor človek, ki gleda s Stolovega pobočja na dolino Save od Rateč do Ljubljane. Z vrha ne opazi valovanja ne vzpetosti in nižin. Vse je razprostrto pred njim v ravnih črtah. Toda če stopiš sam v te nižine, jih šele resnično spoznaš.

Nekoč je izostal in potem ga ni videla nikoli več.

Ko je prebiral čez kakega tričetr leta časopise, je čitala v njem ime rudarja Lojzeta. Obsojen je bil na štiri leta. Pred poldrugim letom pa je dobila iz Pariza razglednico s pozdravi.

Ta, ki ji je poklonil svojo knjigo, je bil pisatelj. Na prvi strani je bilo s precej majhno, črkujočo in zverženo pisavo napisano posvetilo: V prijateljski spomin Božidar Hladnik.

Nomen est omen so dejali stari Latinci in ni da bi zametal njihovo modrost. Zakaj ta, ki je podedoval to ime od svojih dedov, je nosil v svojem srcu dokaj ledu.

Zato se zateka v svoje miselne spekulacije ker mu ogenj, ki ga nosi v sebi, premalo žari. Tako skrbno ga čuva in mu priliva olja razumarstva, da ne usahne. Nič za nas pevce, si je mislila Marija. Razpoj se vsaj enkrat v življenju popolnoma, nasmej se in razjoči, pa če izgoriš v lastnem plamenu. Ta previdnost, ta pedantična preračunjenost, ta začrtana in premišljena pot do uspeha ji ni bila zelo po srcu.

In vendar jo je njegov jedki cinizem nekoč očaral!

Ko se je tako na pol jezila na pol spominjala svojega pisateljskega prijatelja, je zagledala vazo, dragoceno delo iz benečanskega stekla. Kakor da je magični lonec, ki ti pričara, kar želiš, je zagledala Wilhelma Meistra (tako ga je šaljivo nazivala) pred seboj. Dolga, vitka postava, temne oči, Kantovsko čelo. Morda je ta Wilhelm Meister zganil najobčutljivejše žilice njenega srca, morda bi bila ob njem pozabila nase, če bi imel več časa. Njegov poklic ga je zaposlil preko mere, ponoči in podnevi je tičal v svojem laboratoriju in kuhal bogsigavedi kaj. Prihajal je k njej vedno kakor vročičen, včasih o polnoči, drugič ob dveh popoldne, potem zopet ob šestih zjutraj. Zanj sploh ni bilo pojma časa. Niti na misel mu ni prišlo, da je ob šestih zjutraj nekoliko zgodnja ura za obiske in pomenke, a o polnoči precej pozna.

Nikoli mu ni prav sledila, nikdar ni mogla prav za njim. Živo je občutila neskončne razdalje znanja, ki so se razprostirale med njima. Slutila je, da je daleč pred njo, da je njegov miselni svet tako razsežen, da mu ni kos zdaj in mu morda nikdar ne bo. Pogrezal se je v strahotne, nepristopne pokrajine, kdaj pa kdaj ji je odprl majhna vratca v svoj svet. Bila je plaha in ponižna. Zdelo se ji je, da je vzpričo njega tako majhna in neznatna, skrila bi svoj obraz v njegove dlani. Za njene tesnobe in samote ni bilo ne prostora ne časa.

Kako bi, ko zanj ni bilo počitka, ko ni bilo miru. Neprestano je tipal za skrivnostmi prirode in pogledal je že v marsikak prepad. Okusil je slast dognanja, slast odkritja in na življenje in smrt je zapadel strasti, ki je ona ni poznala.

Tako so se križala in razhajala njuna pota. Če sta sedela in se razgovarjala in je bilo njej tesno, je prosil, naj zapoje. Bilo je lepo peti zanj in vendar je bila razburjena, imela je tremo kakor ob prvem nastopu.

Kod hodi in kod rešuje zdaj uganke narave?

Tam v kotu je stala na vitkem črnem stebru bela marmornata glava. Stopila je tjakaj. Vse samote so se razbolele v njej, ki ni nikdar in nikjer našla utešitve. To čelo ji je bilo tako blizu, zdelo se ji je, da pozna vse misli, ki so se v dolgem človeškem življenju porajale v njem. Zdelo se

ji je skoraj, da so njene. Nehote se je ozrla v zrcalo in ugotovila sorodnost zgradbe svoje in njegove lobanje. Obšlo jo je toplo, domače čustvo kakor že dolgo ne, in obenem neskončno domotožje po onih časih, ko ji svojih misli ni bilo treba odevati v besede; on jo je razumel in vedel za vse do zadnje. In ona je videla žilo, ki se mu je napela preko čela in je s svojimi otroškimi slutnjami tipala za njegovimi mislimi.

Te oči, ki so zdaj že davno zaprte, so se upirale vanjo in ogrevale njeno mladost. Kako je koprnela vse svoje življenje po njihovi toplini, po njihovi preprosti in prirodni vedrini! Nikjer je ni našla in nikjer je ni dosegla.

Nikjer ni več uzrla plemenite krivulje nosu, kakor bi ji enake lahko iskali le še pri Fidijevem Apolonu. Lepoti te glave ni bilo več primere na svetu. In aristokratska, fina usta, skozi katera ni prišla nikdar beseda, ki bi ne bila v skladu z vso to ponosno lepoto, se niso gibala več, niso govorila več.

Sklanjala se je nad belo marmornato glavo. Čas beži in njena leta se nagibljejo. Še malo pa bo konec teh blodenj in strastnih prizadevanj pobegniti iz svoje samote, iz svojih nepristopnih pokrajin. Samo tu, samo ob spominu na te oči, katerih svetloba je sijala iz preteklosti, samo ob spominu na ta lepa usta, katerih besede so kakor pesmi pozvanjale v njeno mladost, samo ob spominu na to čelo, ki je snovalo pogumne misli, ji je bilo toplo in samo z njimi ni bila sama. Samo tedaj bi našla utešitev svojemu srcu, če bi zopet spregovorila ta usta, če bi se zopet odprle te oči. Zdaj ji je bilo jasno, da jih je iskala na vsak korak, da je koprnela vsako minuto za njimi. In vedela je, da je imela uspeh pri svojem petju, ker je bila krščena z ognjem neutešitve. Neprestano ga je klicala, neprestano iskala. Najsi je omotična tavalala po stezah ljubezni, najsi je pela neznanemu avditoriju, hodila je za njim in pela samo njemu in o njem.

Njeno življenje se je nagibalo že proti večeru, še vedno je iskala, vedno znova se je odpravljala na pot iskat utešitve. Zdaj pa se je nenadoma zavedla, da ne pojde nikoli nikamor več. Sklonila se je nad belo marmornato glavo in se z ustnicami dotaknila hladnega, visokega čela. In iz globin njenega življenja se je porodila drobna, odrešilna beseda: ime njega, ki mu je bila hči.

Tedaj se je oglasil rezki glas zvonca. Ura je bila točno deset in cvetličarjev vajenec je prinesel Tigrove rože.

MIMO ALBANIJE V L. 1935.

Odlomek iz potopisne knjige »Z jadrnico v Grčijo«

MARIJAN FUCHS

(Konec)

Kadar nas je val pognal na svoje sleme, sem dajal znamenja. Drugače smo bili tako globoko v prepadu med valovi, da nas ni bilo moči videti. Opazili so nas.

Parnik je spremenil smer in se obrnil proti nam.

Poročnik je spoznal, da parnik ni jugoslovanski. Kateri mornarici pripada, ni mogel ugotoviti.

Ko so prišli bliže, so nam začeli mahati in kričati. Razumeli nismo niti besedice.

Nastalo je razburjeno beganje po krovu. Vrvenje. Spuščanje vrvi. Cviljenje škripcev. Ukazovanje. Preklinjanje.

Parnik se nam je čisto približal. Krmar je moral biti izvrsten!

Zgrabili smo za debele vrvi, ki so nam jih bili vrgli.

Ob steni ladje smo plezali kakor mački. Ko so nas roke mornarjev dosegle, so nas zgrabile in skoro v loku zavihtele na krov.

Ladja, ki nas je rešila, je bil grški tovorni parnik. Imenoval se je »Bubulina«.

*

Morje se je razbesnelo do viška.

Velikanski curki so brizgali po krovu ladje in čez. Vodovje pod nami se je bilo, penilo, grizlo in sikalo.

Strmel sem v globino. Nisem mogel odtegniti oči.

Ali je mogoče, da smo bili mi s svojo jadrnico sredi tega razbesnelega valovja? Zdaj šele sem začel domnevati vso nevarnost, v kateri smo se nahajali...

Neznana roka me je potegnila od ograje.

*

Ko smo bili že vsi trije na krovu, so začeli privezovati jadrnico.

V veliki zmedi, med beganjem in kričanjem — neverjetno, koliko hrupa zaradi treh ljudi! — so se nepričakovano pojavile ob nas tri, štiri ženske, ki so jokale in sklepale roke, nam rinile v roke neke stare, raztrgane suknjiče, rute in plašče ter nas začele kar same oblačiti. Zakaj bili smo tako prezeblji, da smo se komaj držali na tresočih se nogah. Od neprestanega šklepetanja z zobmi me je bolela glava in pred očmi se mi je meglilo in vrtelo. Ko smo se zavili v suhe cunje, so nam začele ženske kazati vrata kabine, kamor naj bi šli, da se vsaj malo pogrejemo.

Pa jih nismo ubogali. Ostali smo na krovu, da bi videli, kaj bodo storili z jadrnico. Mornarji so že vrgli navzdol težko, debelo vrv, eden je splezal po nji na jadrnico, ki so jo valovi premetavali in butali z njo ob bok ladje. Gibčen mornar, ki je omahoval in lovil ravnotežje na jadrnici, kakor da plava po zraku, je z največjim naporom zavezal mokro vrv okoli odkrhnjenega jambora. Nato so jo začeli premikati nazaj, dokler je niso privlekli do krme.

Hoteli so namreč, da bi plula jadrnica za nami, privezana za ladjo. To se je zdelo nam trem nemogoče; kajti vedeli smo, da zaradi vihar nih valov in hitrosti, s katero pluje parnik, jadrnica ne bo mogla lepo plavati za nami, ampak se bo potapljala in premetavala po valovih, kar jo bo končno uničilo. Toda bili smo brez moči. Mornarji so nas rešili in nismo si upali, da bi jim to našo skrb razložili. Nemara nas bi tudi ne poslušali.

Potem se je ladja premaknila, ženske so ponovno pristopile in začele na nas kričati in nas riniti v kabine.

Preostajalo nam ni drugega kakor ubogati jih in jim slediti. Opetekajoč se kakor pijani, smo šli proti kabini. Tudi mornarje, ki so tekali po krovu, je zanašalo in metalo; kadar so valovi posebno močno stresli ladjo, so bili kakor bitja, ki so izgubila čut za ravnotežje. Zdelo se je, kakor da smo ljudje na parniku vrtoglava skupina, ki nekoliko splašena pleše nebrzdan, neurejen in grotesken ples.

Prišli smo v kabino, toda ne za dolgo. Najprej je moral iz nje poročnik, ki je odšel h kapitanu. Med mornarji se je kmalu našel človek, ki je znal nekoliko laški. Ta je bil za tolmača, ko je poročnik razlagal kapitanu našo zgodbo.

Midva s Tigrčkom nisva mogla vzdržati v tesnih kajutah. Izmužnila sva se in hitela na krmo, da bi videla, kako plove za nami naša jadrnica.

Ko opotekajoče prispeva na zadnji konec ladje in pogledava navzdol, ostrmiva.

Velika, debela vrv je plavala za nami po morju, kakor kača, vijoča se med valovi — prazna. Jadrnice ni bilo nikjer!

Obrneva se. Ta hip stopa poročnik po mostičku, odhajajoč iz kapitaneve kabine.

Zavpijeva mu: »Jadrnice ni!«

Poročnik plane nazaj.

Roti in skoro grozeče zahteva od kapitana, naj obrne ladjo.

Kapitan se brani. Pravi, da nima časa, ker ima že tako zaradi viharja in reševanja znatno zamudo. Poleg tega mora štediti s premogom.

Poročnik mu dopoveduje, da je jadrnica vredna najmanj trideset tisoč drahem in da je zato ni mogoče kar tako prepustiti valovom. Razen tega imamo v jadrnici vse svoje stvari, obleke, perilo, ure, skratka vso svojo prtljago. Saj so nas vendar dvignili na parnik gole!

Kapitan omahuje. Poročnik mu obljubi, da poravna vse stroške za premog.

Zapoje zvonec. Sledi ostro, kratko povelje.

V širokem loku se ladja obrača in plove nazaj.

To spoznava s Tigrčkom po tem, ker morava menjati položaj, če hočeva obdržati smer, v kateri iščeva.

Pogledi ves čas napeto begajo po razjarjenem vodovju, da bi našli jadrnico.

Ko se parnik popolnoma obrne, sva že na njegovem nasprotnem koncu: na rilcu.

Vse iskanje zaman. Jadrnice ni videti nikjer.

Kljub temu mornarji že pripravljajo vrvi in obračajo žerjav. Vmes gledajo naprej in iščejo smer, odkoder smo prišli. Včasih se ozro na naju in se smehljajo.

Končno zagledamo jadrnico.

V daljavi, sredi svinčeno črnih valov, se premetava in pogreza kakor lupinica. Valovi jo včasih čisto pregrnejo, tako da za nekaj trenutkov popolnoma izgine s površine. Če bi ne bila zaprta, bi se bila že davno potopila.

Kako bi bilo z nami v takih trenutkih, ko izginja pod valovi, če bi bili še na njej?

Prične se kričanje in sporazumevanje z mornarji.

Jadrnici se približujemo počasi, da bi se ne razbila ob ladji. — Odkar nismo več na njej, se mi zdi za polovico manjša ko prej.

Neki mornar vrže proti njej velik, težak kavelj. Dvigniti so jo hoteli na ta način, da bi s kavljem predrli platno, nato zapeli kavelj za deske ter dvignili.

Ko poročnik opazi, kaj nameravajo, se požene na ograjo ladje in skoči v globino, preden ga je mogel kdo zadržati. Mornarji v strahu kriknejo.

Poročnik je priletel na jadrnico kakor mačka. Zdi se mi, da se je močno udaril, zakaj ob skoku je čudno skrivil nogo. Toda v naslednjem hipu je že zgrabil jadrnico velik val in jo dvignil skoraj do krova. Poročnika, ki ni bil na to pripravljen, je v velikem loku vrglo v morje. Le prisotnost duha ga je rešila, zakaj še med padanjem je krilil z rokami, išoč opore. Obdržal se je za ozek rob jadrnice.

Čez hip je bil spet na njej — na vseh štirih, kakor spretna žival. Zgrabil je kavelj, kričal in dajal znamenja, naj vrv bolj popustijo. Mornarji, ki sploh niso vedeli, kaj poročnik hoče, so brez obotavljanja poslušali.

Poročnik se je plazil po vseh štirih na rilec jadrnice. Tam je napravil z debelo vrvo in kavljem zanko, jo položil čez rilec jadrnice in jo vedno bolj razširjal, kolikor bolj se je pomikal nazaj in kolikor bolj se je trup jadrnice širil. Mornarji, ki so šele zdaj doumeli, kaj vse to poročnikovo početje pomeni, so mu spuščali vedno več vrvi.

Končno je ležala zanka natanko čez sredino jadrnice. Poročnik je po vrvi splezal zopet na krov.

Zdaj so mornarji začeli z žerjavom dvigati jadrnico. Med delom so se s priznanjem ozirali po poročniku, ki je s svojo spretnostjo omogočil, da so dvignili jadrnico na krov nepoškodovano.

Ko je ležala jadrnica na krovu, smo jo odprli. Poročnik se je preoblekel, zakaj med delom na jadrnici so ga bili valovi do kože zmočili. Tudi midva sva se preoblekla v svoje obleke, nato pa smo vsi trije odšli v kabino kapitanovega brata, ki nas je tja povabil.

Šele zdaj smo začutili, kako zelo smo lačni, zakaj od jutra nismo še ničesar jedli. Zdaj pa je noč, in zadnja reševalna dela so opravili mornarji že v popolnem mraku.

Prinesli smo si iz jadrnice kruha, sira in paradižnikov, kapitanov brat pa nam je postregel s slanimi ribicami na olju.

Z veliko slastjo smo pospravljali, kar smo imeli pred sabo na mizi, kapitanov brat, neobrit in črn kakor vrag, pa nas je blaženo gledal in se nam smehljaj. Kadarkoli je kdo od nas odmaknil oči od jedil in ga pogledal, je začel mahati z rokami kakor da plava, nato je nagnil glavo, naslonil lice na dlani in zamižal. Tako je kak trenutek ostal, potem pa je svoj položaj »razdrk« in začel kazati na nas, češ, danes bi utonili in zaspali za zmerom, če bi ne prišli mi.

Mi pa smo se mu smejali in odkimovali, da ne. — Bilo nam je zelo žal, da se nismo mogli z njim pogovoriti, kajti razen materinščine ni obvladal nobenega jezika. Jaz sem hitro potegnil iz žepa »Metoulo-Sprachführerja« za »neugriechisch«, a vse zaman. Preden smo našli približno tisto, kar smo mu želeli povedati, nam je mož dopovedoval že nekaj čisto drugega.

Tudi s kretnjami se nismo mogli sporazumeti. Tako nam ni preostalo drugega ko smeh, in nakrohotali smo se ta večer temeljito. Vse misli na današnje dogodke in spomine na prestane neprilike je ovijal in prepletal topel, svetel smeh. Na vsak teman prizor, ki je ostal v naši notranjosti, je vrgel svojo vedro luč.

Ko je Grk opazil, da postajamo vedno bolj zamišljeni in redkobesedni, se je poslovil in šel.

Med seboj nismo mnogo govorili.

Polegli smo po mehkih, podloženih klopeh in molčali. Zaspal sem šele potem, ko so se pred mojimi očmi zvrstile vse podobe, ki sem jih bil danes videl.

Spal sem nemirno in sem neštetokrat planil kvišku. Dramili so me viharji, ki sem jih sanjal.

*

Ko smo se drugega jutra dvignili, je ladja stala. Morje je bilo tiho in negibno, gladko ko zrcalo in pokojno kakor duša starega modreca.

Zasidrani smo bili v krfski luki. —

Ob osmih zjutraj se je pojavil pred nami pristaniški uradnik. V rokah je imel naše potne liste.

Salutiral je in javil, da nam luška oblast dovoljuje, stopiti na grška tla.

MATI Z JAME

JONTES GELČ

V mestni koloniji nasproti Mestne Jame, v kateri prebivajo barakarji, je na stopnišču hiše pozvonil fantiček. Na tla poleg sebe je položil vrečo. Ker se ni nihče odzval, je pozvonil še enkrat. Na pragu se je prikazala ženska z nazaj zavezano rdečo ruto.

»Kupite limone?« je vprašal otrok.

»Ne, sem jih že kupila od tvoje sestre.«

»A, tako, mula, to jo bom zlasal, le naj se pripravi; rekel sem ji, naj gre prodajat za vojašnico, ker bom tukaj prodajal jaz!« — Brž je z eno roko pograbil vrečo za štulo in si jo zavihtel čez ramo, da se je zašibil pod težo petih kilogramov. Z drugo roko si je potegnil čez ušesa preveliko, rdečo, raztrgano čepico in odštorkljaj po stopnicah. Žena je gledala za njim in se čudila: »Kakšni so ti Mikševi otroci! Kakor da niso otroci, ampak starikave ženske iz jame. Še njegov glas je hreščeč in star.«

»A, viš vraga!« je fant zamomljal pod stopnicami in se ustavil; vrgel je vrečo z rame, nastavil roko na usta in zakričal: »Milena!« Izza hišnega vogla se je prikazala deklica, ki se je sklanjala pod vrečo na rami. V slabi, do peta segajoči pelerini je prilezla k bratu, ki je že od daleč vreščal na njo:

»Veš kaj, Milena, res nisem mislil, da si takšna mrha, da mi spred nosa požiraš kunte. Saj si rekla, da greš ti za vojašnico, jaz pa za Bežigrad. Le čakaj me požrešnica, ti že pokažem; to si zato naredila, da boš prej prodala in boš potem prosta!«

»Pa jih stresi polovico meni v vrečo, če misliš, da sem to zato naredila. Ne grem za vojašnico, ker je tam polno psov in se jih bojim. Zadnjič se je eden zaletel vame, da sem mu komaj ubežala. No, pa jih stresi meni; kar vse lahko.«

»Poglej no, saj res ni tako težko in ti boš hitro prodala. Veš, jaz imam še važen opravke.«

»No, dobro je, prodala bom ves tvoj del, ampak ti moraš pa domov k Bredi; mama je naročila, naj brž prodam in pridem domov, da ne bo Breda sama!«

»Domov, ah —«

»Če nočeš domov, ti dam pa limone nazaj. Breda ne sme biti sama.«

»Ne, ne, bom že šel domov.«

Materi Mariji je bilo nekaj slabo in tako je prišla že sredi popoldneva domov. Instinktivno, mogoče iz same radovednosti, kaj počno otroci, kadar nje ni doma, je iz veže skozi razpoko v steni pogledala v barako. Ostrmela je in prestrašena sklenila roki. Zalotila jih je pri tejle igri: beбка Breda je sredi kuhinje na vseh štirih stala razkoračena in brez hlačk. Skozi ta most so se plazili Milan in sosedova fantiča; pod mostom je bila postaja in tu je vsakdo nekaj časa lahko gledal, kar se mu je zdelo.

Ko je mati planila v sobo, so otroci prestrašeni obstali ter potuhnjeni, s spokorniško povešenimi glavami škilili, kako bi se izmuznili skozi izhod, ki jim ga je zapirala mati. Stala je med vrati kot kip, bleda in s stisnjenimi ustnicami. Prizor, ki ga je pravkar videla, je nanjo tako delovalo, da jo je za trenutek popustila celo pekoča bolečina v bolni maternici.

Tako kot zdaj ni bil Milan še nikoli tepen. Nabiti je hotela tudi bebkko, toda ta jo je gledala s tako širokimi in začudenimi očmi, da ji mati ni mogla storiti ničesar. Bredin obraz ni bil živahen kakor obrazi drugih otrok; njeno čelo je bilo čisto nizko in izbočeno, lasje so ji bili nekam uporni, ščetinasti, telesce nerazvito in rahitično. Taka je preplašeno strmela v mater, skrila obraz v njeno krilo in jokala. A tudi jokala je drugače kakor drugi otroci. Mati ni mogla poslušati tega bednega, tožčega glasu, ob katerem se ji je zdelo, da joče brezpomočno živinčce; vzela jo je v naročje in jo pritiskala k sebi. Hotela ji je dopovedati, da se ne sme nikoli kazati naga in mora vselej obleči hlačke že zjutraj, precej, ko vstane. A povedila je glavo, zakaj otrok ni imel nobenih hlačk. Zazdelo se ji je, da je vsa krivda na njej, kajti kljub revščini bi že kje dobila kosček blaga ali cunjo, da bi ji naredila hlačke. Strašno sram jo je bilo pred seboj in solze so ji lezle po licih ves čas, ko je brskala po omarah in iskala kaj primerne za hlačke svojega bednega najmlajšega otroka, štiriletno bebkko Bredo. Nerazumljivo ji je bilo, kako je mogoče, da človek, ki živi le za eno stvar na svetu — za otroke, kako je mogoče, da pri vsej tej mogočini in edini skrbi pusti svojega otroka brez hlačk.

Od te ure dalje ni mati Marija nič več pustila, da bi bil Milan sam pri bebkki. Tudi tujih fantov ni smel več pripeljati domov. Ker pa je bil strašno svojeglav in se je bala, da bi je ne ubogal, mu je najraje dala kos kruha in vrečo ter ga napodila v gozd po drva. Tako je vedela, da bo doma mir pred njim. Vračal se je vselej zvečer s polno vrečo suhljadi in storžev. To delo mu je bilo izredno po volji; še potem, ko je začel hoditi v šolo, se je najrajši potikal po gozdovih okoli Kleč in Gamelnjov ter iskal drv in gob. Mati je bila drv in gob sicer vesela, toda, ker se je s tem izognil šole, mu jih je pogosto naložila s kuhalnico po bedrih. Storila pa je to nekako milostno in Milan je brž spoznal to materino slabost. Dasi se je s hrapavim, trmastim glasom drl v kotu in si s pestmi brisal solze, je vendar že premišljal, kod bo lazil naslednji dan in v čigavi družbi.

*

Tedenska plača matere Marije je znašala osemdeset dinarjev in od tega denarja je dajala vsako soboto dvajset dinarjev na stran. Te prihranke je spravljala v skrinjico, ki jo je skrivala v omari za perilo. Hranila je za kurivo in krompir, ki ga bo morala kupiti jeseni za zimo.

Neko soboto, ko je hotela pridejati novih dvajset dinarjev, je opazila, da je v skrinjici trideset dinarjev premalo denarja. Srce se ji je stisnilo

ob težki slutnji, da je v družini — tat. Premetala je vso omaro do poslednjega kotička. A ni ničesar našla. Kolena so se ji šibila, ko je odšla klicat svojega najstarejšega otroka, Milana, na odgovor, zakaj prav nič ni dvomila, da je samo on to storil.

Fant je gledal vanjo srepo kakor vselej, kadar ga je pestila; zardeval je in se ji izvijal iz rok. Vedel je, da mu mati ne bo prizanesla, pa naj prizna ali ne.

Že čez malo časa se je fant v kuhinji po živinsko drl. Mati ga je privezala k štedilniku in bila po njem z mokro cunjo, ki jo je na koncu zavozljala; padalo je po bosih nogah, po stegnih, po hrbtu. Ko je obnemogla, se ji je izvil iz grla zadržan, grgrajoč glas, ki je bil podoben krohotu znorelega človeka; zbežala je iz kuhinje v sobo. Tam se je naslonila na mizo in jokala, kakor da si hoče iztrgati srce iz telesa.

Kazni s tem še ni bilo konec. Milan od zdaj naprej ni smel več spati do sedmih zjutraj: z materjo vred je moral vstajati in raznašati časopise po hišah. In tako se je vsako jutro ponavljal skoro enak prizor: mati je sina najprej klicala in stresala v postelji, da se je na pol predramil in se oglasil. Toda takoj nato se je obrnil na drugo stran in spet zaspal. Začela ga je znova dramiti, a sin ji je odgovoril z otepanjem in tuljenjem. Polivala ga je z vodo in ga s silo potegnila iz postelje. Da ji ni zlezal nazaj pod odejo, ga je morala nabiti. Potem se je med njenim kričanjem trmasto jokajoč oblačil.

Jokal je še po cesti. Do tiskarne sta šla skupaj. Tam mu je porinila pod pazduho šop časopisov, ki jih je moral raznesti. Ko sta se pred tiskarno odpravljala vsak na svojo stran, je še dolgo gledala za njim, kako je odhajal suh, pritlikav, s svetlolaso, trmasto bučo in tedaj se ji je zasmilil: ni bil še dovolj velik, da bi smel tako zgodaj odhajati na delo. Moral bi še spati. Toda togotilo jo je, da se tako leno, zanikarno obrača, namesto da bi tekkel. Stekla je za njim in ga zlasala:

»Boš pohitel, mulc; ali ne veš, do kdaj moraš raznesti! Ali misliš, da zdaj zato ne boš šel v šolo?« Fant se ji je iztrgal in na novo jokajoč stekel naprej. A že po nekaj korakih je nehal teči in je spet lezel.

Od jeze in zavesti, da ga ne more ustrahovati, so materi trepetale roke in noge. Zaihtela je od tesnobe, ki jo je dušila. Kakor sin je tudi ona nosila pod pazduho kup časopisov, z drugo pa si je brisala solzna lica. Premišljevala je, koliko muk ji bo še povzročil, preden dorase. In ko dorase, kaj bo potem z njim?

Slutila je, da bo ničvrednejš, kakaj čim bolj je doraščal, tem jasneje so se kazali znaki izredne lenobe in odpora proti delu in učenju.

Ko ji je izginil izpred oči, je tekla, da bi popravila zamudo. Pred vsakim stanovanjem se je gibčno sklonila, vtaknila časopis pod vrata in že brzela naprej.

Konec tedna je v upravi zvedela, da ne morejo več uporabljati njenega sina. Več naročnikov se je pritožilo, da so prejeli v poslednjih dneh časopis šele pozno dopoldan, namesto zjutraj pred sedmo. Jokajoč je prosila v upravi, naj potrpe in obljubila, da se to ne bo več zgodilo; zdaj bo pošiljala na delo hčerko Mileno, ki je marljiva in zanesljiva. Ko so jo vprašali, če je dekletce že dovolj staro, je zardela in se zlagala, da ji je že enajst let. Sklenila je, da bo tudi otroka naučila zlagati se, da ima že enajst ne pa šele devet let.

Deklica je bila precej razvita in mati je bila prepričana, da v upravi ne bodo zaslutili resnice.

Doma je fanta spet pretepla, kolikor je mogla, ker je upala, da bo to še najbolj koristno za njegov nadaljnji razvoj. Izbiti mu je hotela malomarnost, počasnost in trmo, lastnosti, ki so se ji zdele značilne za rojenega lenuha, večnega brezposelneža.

*

Na Silvestrovo zjutraj, ko je škripalo pod nogami in se je las prijemalo ivje, je mati Marija raznašala časopise po Vodovodni cesti, s katere je bila videti jama s svojimi belimi hišicami še bednejša kakor drugače. Nenadoma je presenečena obstala: po Vodovodni cesti ji je prihajal nasproti jokajoč otrok, ki ga je spremljalo nekaj ljudi. Bila je njena hčerka Milena. Drgetajoč po vsem telesu je preplašeno obstala pred materjo, na katero se je vsula ploha očitkov in žaljivk iz ust razjarjenih otrokovih spremljevalcev. Kakšna mati je to, ki ukazuje v tem mrazu svojemu otroku raznašati časopise?! Otroku, ki je tako slaboten, da se od mraza zgrudi na cesti. Brezsrčnica, morilka, ne pa mati.

Mati Marija je vsa zbegana nemo poslušala te očitke in ko je doumela, kaj se je zgodilo, je prišla hčerko za roko in se molče, ne da bi rekla le besedico v svoj zagovor, odpravila po spolzki poti v jamo. Bila je docela skrušena, kolena so ji klecala in zdelo se ji je, da ji bo počilo srce.

Ko je prišla domov, je oblečena kakor je bila, obsedela na zaboji za premog, stisnila glavo v dlani in pričela jokati, kakor še nikdar v življenju. Drgetala je po vsem telesu, rame so se ji dvigale od neprestanega hlipanja, roke so ji postajale mravljinčaste. Tako je sedela več ur, ne da bi se kam premaknila. Tisti dan tudi ni šla več na delo.

Takšne je otroci še niso videli.

Zdelo se je, da je docela slepa zanje. Najsi jo je ogovarjal kdorkoli od njih, se ni ozrla nanj, niti mu ni odgovorila. Zmenila se ni niti za bebko, ki je sedela na tleh ob njenih nogah in se igrala z vrvicami njenih čevljev. Tudi ni pogledala, kdo je tisti, ki tam v drugem kotu polglasno joče in ki včasih pristopica k njej, poklekne pred njo in stoka:

»Mama — mama.« Ker se je z Mileno, ki je pravkar klečala pred materjo, začela jokati tudi bebka s svojim posebnim hripavim, tožečim jokom, se je mati zadrila: »Zgubite se proč.«

Materina mrzla beseda je učinkovala. Otroka sta zbežala stran od nje in — pritajeno ihtela na drugem koncu sobe. In ko se je mati končno dvignila in šla iz sobe, je stekla Milena za njo, kakor da se boji, da bo mati pobegnila in jih zapustila. Sklenjene roke je pritiskala na usta, da ni stokala na glas.

Nekaj čudnega se je zgodilo z materjo Marijo tisti dan. Naslednje jutro se je zbudila s pustim, praznim občutjem, kakor da nima nobene stvari na svetu, ki bi ji bila pri srcu. Ko se je zdaj ozrla na otroke, se ji je zdelo, da jih ne ljubi, kakor jih je ljubila še včeraj. Nekaj se je v njej preokrenilo, nekaj mrzlega, tujega se je naselilo vanjo. Misel, ki je do zdaj še ni poznala, čeprav se je že večkrat zgodilo, da ni imela za otroke gorkega kosila ali pa so odlezli spat lačni in si je ona grizla pesti od obupa. Niti tisto uro, ko ji je umrl mož, oče teh otrok, se ji ni pojavila

ta tuja misel. A zdaj se ji je zagrizla v srce in ga napolnila s svojo mrzlo vsebino: storila bi vsemu konec. Odšla bi za vedno in bebkko bi vzela s seboj... onadva bi pa pustila. Bi se že kako znašla na svetu. Zdrava sta.

*

Ta dan je bil najstrašnejši v njenem življenju. Nasilno se je hotela odtrgati od tistega, za kar je do takrat z vso vero živela. Šele, ko se ji je sčasom ublažila grenkoba, je spet začela postajati mati. In bolj kakor kdaj, je zdaj vzljubila otroke. Zakaj v tisti uri, ki je bila težja kakor so bile porodne, je spoznala, kakšni reveži so. In vsakega od njih je zdaj ljubila s posebno stopnjevano ljubeznijo: fantiča zato, ker se je spominjala, kako ga je pretepala kakor hlapec trmasto govedo; bebkko zato, ker je bila uboga na duhu; še več skrbi kot z Milanom je imela s tem nesrečnim otrokom. Že od začetka je slutila, da se ne bo nikoli razvila. Posebno pa jo je bolelo to, ker si je očitala, da je otrokove zaostalosti sama kriva. Ko je bila že v sedmem mesecu nosečnosti, je pri neki stranki ribala zelje in ga devala v visoko kad. Tedaj se je neprevidno nagnila in se pritisnila ob rob kadi. Začutila je bolečino in takoj jo je obšel strah, če se ni otroku morda kaj pripetilo. Ta slutnja je od tiste ure ni več zapustila. In otrok, ki se ji je rodil, je bil res pohabljen. Na temenu je imel za pest debelo bulo pa tudi drugače je bila glavica čudno zveržena.

Sčasoma se je deklici bula sicer ugreznila in tudi vsa glavica je dobila pravilnejšo obliko, toda ostalo je nizko, izbočeno čelo in lasi so ji štrleli naprej kakor ščetka. V rasti je zaostajala — telesno in duševno. V tretjem, četrtem letu še ni znala govoriti drugega kakor: »ma-ma«. Svojo hčerko Mileno pa je ljubila prav zato, ker je bil ta otrok tisti, zaradi katerega je doživela trpljenje onega strašnega dne. In ljubila jo je najbolj, z mukepolno, grenko ljubeznijo.

*

Mati Marija je vzdržala tako dolgo, da je fant odrasel osnovni šoli in ga je dala učiti v špecerijsko trgovino. Koliko let je s hrepenenjem pričakovala tega dne in se zmerom bala, če bo to kdaj doživela. Ko je bila dobila delo v tovarni in stala ves dan ob stroju, se je v mislih največ ukvarjala s tem fantom. Njegova brezobzirnost je bila vsak dan večja. Nobene stvari je ni več ubogal, izostajal je zmerom pogosteje iz šole in se je po cele dneve potepal. Še ponoči ji je nagajal. Namesto, da bi šel na stranišče, je šel v najbližji kot in pomočil zid. Nekega dne se je spozabila in potožila o tem svojim tovarišicam v tovarni.

»Revica! Kaj se mu pustiš? Neumna si. Preveč mu prizanašaj. Jaz bi ubila takega mulca!«

Tako so se razvemale delavke, materi Mariji pa je bilo, kakor bi ji zabijale žeblje v srce. Torej kljub vsem mukam in trpljenju le ni neoporečna mati, ker ni znala dobro vzgojiti svojega otroka.

In ta otrok se zdaj uči v trgovini. Kljub temu, da je strašno dvomila, ali bo vzdržal do konca, ji je rojila po glavi tedaj samo ena misel: morda bo pa vendarle že čez tri leta prišel do svojega kruha in postal človek, ki ji ne bo v sramoto. Zdaj je že mesec dni v trgovini in še ni čula nobene pritožbe.

Mati Marija je šla iz tovarne domov. Gledala je v tla in razmišljala, ali naj ugodi Milenini želji in jo da v gimnazijo, ali naj jo pošlje rajši

v meščansko in nato v trgovsko šolo, kjer se lahko izобрази za pisarno. Tako bi bil otrok še najhitreje preskrbljen. Toda, kako bi Mileni to razložila in jo prepričala, da je bolje, če ne gre v gimnazijo.

Iz premišljevanja jo je zbudila bebka. Priskakljala ji je nasproti v dolgem dopetnem krilu in se ji nerazumno smejala na vsa usta, da so se ji videli nerazviti gnili zobki. Mati se je ob tem smehu vselej zdrznila.

»Mama, glej!« je klicala in ji molela nasproti veliko zaprto pismo. Mater je spreletelo. Že ob pogledu na tujo pisavo je zaslutila, da ji ne piše nihče drugi kakor trgovec zaradi Milana. Iz strahu pred slabo novico si ni upala takoj odpreti pisma. Storila je to šele, ko je prišla v barako. Ni se motila. Sinov šef jo je pozval, naj se oglasi pri njem. S strahom se je takoj odpravila na pot.

Trgovec jo je očitno že težko čakal, zakaj iz vse njegove debelušne, ogromne postave in rdečega obraza je kar drla jeza. Njen sin je tat, odnesel mu je dva kilograma težko ogrsko salamo in jo za par dinarjev prodal stranki, ki je bila tako poštena, da je ukradeno salamo prinesla nazaj. In lenuh je, za delo neraben, vsak teden je kdaj izostal, zadnje dni je pa sploh več na cesti kakor v trgovini. Trgovec je kričal in zdelo se je, da sploh ne bo nehal. Končno ji je povedal, da jo je poklical zato, da bo podpisala listine, ki so potrebne za sinov odpust.

Materi se je zdelo, da se ji rušijo tla pod nogami. Ko ji je trgovec ponudil pero in listine, je začela jecljaje prositi, naj se je usmili in obdrži sina; da sicer ni tat; še nikoli poprej se ni spozabil. Toda trgovec se je znova zadrł:

»Kakšna mati pa ste, da zagovarjate tako barabo. Še na vislice bo prišel!«

Materi so se od strahu zašibila kolena in s tresočimi rokami je brž podpisala vse, kar ji je ukazal trgovec, ki se je ogromen in sopeč sklanjal nad njo. Pričakovala je samo še, da jo bo udaril.

Nato se je, ne da bi si upala še kaj reči, poklonila in pozdravila čez vse ponižno: »Klanjam se!« Šele na cesti si je toliko opomogla, da so se ji lahko udrle solze.

Ko je prišla domov, ni niti z bebko niti z Mileno izpregovorila besede. Tudi v službo ta dan ni več šla. Molče je hodila sem in tja po baraki, ko se je lotila kakega dela, ga je na sredi popustila in začela kaj drugega. Bebka jo je plašno gledala in če se ji je skušala približati Milena in jo vprašati, kaj se je zgodilo, ji je mati preprečila to s svojim neprijaznim pogledom.

Zvečer je prišel domov Milan; ustavil se je pri vratih, gledal začudeno zdaj enega zdaj drugega, končno pa je sedel za mizo in zagodrnjal:

»No Milena, daj že večerjo na mizo!«

Ko je potem posegel po žlici, da bi zajel in nesel v usta, je stopila predenj mati. Njen obraz je bil mrtvaško bled. Potegnila mu je krožnik izpred ust in stresla večerjo v vodovod. Nato je dejala:

»Tako, da veš! V moji hiši ni od te ure dalje grizljaja več zate! In če bi imela toliko, da bi lahko metala skozi okno. Opravi si! Kjer si se potepal doslej, tja greš lahko tudi poslej! Midva sva opravila, zbogom!« Stopila je k vratom in jih na stežaj odprla.

Tiho je bilo.

Razen Milana ni razumel nihče od otrok, kaj to pomeni. Vstal je in zaporedoma menjaval barve na obrazu. Toda brž si je opomogel: pre-

držno in uporno, prav kakor tedaj, ko ga je še topla, se je začel smehljati, in se je usedel nazaj za mizo.

»Ne greš? Prav!« Obrnila se je k Mileni in ji zapovedala:

»Milena, gorje ti, če mu boš dala kdaj žlico jedi, ko me ne bo doma. Kakor hitro bom zvedela o tem, boš šla od doma tudi ti. Si razumela?« Mati je še bolj stisnila svoje ozke ustnice, Milena pa je skrila obraz v dlani in zajokala. Zajokala je tudi bebka, zlezla k materi in stisnila glavo v njeno krilo.

*

V tovarni, kjer je bila zaposlena, so tovarišice opazile, da je zadnje dni nenavadno mrka, odsotna, vase zatopljena. Delo, ki ga je opravljala že par let, je bilo zmerom enako in enolično. Določena je bila za »mazarico« in je enakomerno pomakala čopič v posodo, napolnjeno z vročim klejem, ki ga je vsakokrat nekoliko pomešala, nato otrlala čopič ob rob posode ter pomazala z njim po lepenki, ki je bila urezana za škatle; z levico je oddajala začeto delo sosedam, ki so sedele za dolgimi mizami. S privajenimi kretnjami so delale škatle in pokrove. V dobri pol uri je bila po kleju smrdeča delavnica, v kateri je še opoldan gorela električna luč, do stropa natrpana s škatlami, ki so jih dostikrat še tisto uro odposlali naročniku. Kadar je bilo delo zelo nujno in je bilo treba paziti na vsako minuto, so bile ženske nervozne in niso imele časa šepetati o tem, da je Buncovka nekam pobita zadnje dni. Njej sami pa je ob takšnih prilikah skoro odleglo, ker ni imela časa razmišljati o grenkobi življenja in o tem ali bi šla k zdravniku ali ne. Skrbeti so jo začele zmerom pogostejše bolečine v spodnjem delu telesa in trajno krvavenje. Tako je bolehal neka njena znanka in dejali so, da je umrla za rakom na maternici. Že večkrat bi se bila rada o tem posvetovala s tovarišicami, zlasti zadnje čase, ko so bile bolečine hujše, toda ni hotela, da bi potem med seboj govorile o njeni bolezni. Čutila se je že docela izločeno in nikomur več ni zaupala.

Toda k zdravniku je vendarle šla. Neko dopoldne se je odpravila iz delavnice in čeprav ni nobeni povedala kam gre, so njene sodelavke vendar takoj uganile, da ni šla nikamor drugam kakor k zdravniku v bolniško blagajno; vedele so celo, da zavoljo bolne maternice. Še bolj kakor Buncovka sama so bile one radovedne, kaj bo zvedela.

Zdravnik ni rekel nič določnega, toda bila je mrtvaško bleda, ko je odhajala iz ordinacijske sobe. Iz zdravnikovega spraševanja, zakaj ni prišla že preje k njemu, in iz njegove neodločnosti je sklepala, da se je njena slutnja uresničila. Z zavestjo, da je neozdravljivo bolna, je kakor omotična odhajala domov. Bolj kakor svojih otrok, se je na tej poti zavedala svoje lastne usode.

Ko je šla mimo barake, jo je nenadoma nekaj zbudilo iz zamišljenosti. Zazdelo se ji je, da je v prizidku zagledala človeško senco. Stopila je korak nazaj in pogledala skozi lino. Bil je Milan, ki je stal v prostoru s krožnikom v roki. Ravno je hotel nesti žlico v usta, ko je pri lini zagledal materino osivelo glavo. Obraza sta se jima spačila, kakor da sta se prestrašila drug drugega. Za trenutek sta si gledala v oči, nato se je mati umaknila od line. Ko je prišla v vežo, je privzdignila krilo in si z njim obrisala oči. V baraki ni tega srečanja s sinom nič omenila; zdaj ni hotela karati Milene.

Popoldne je šla kakor po navadi v tovarno. Bila je tam, kakor da ne vidi radovednih, vprašujočih pogledov delavk.

Zvečer se je čutila trudno in izmučeno. Šla je spat prej kot po navadi, toda zaspala ni skoraj vso noč.

*

Naslednji dan opoldne je mati naročila Mileni, naj gre klicat Milana h kosilu. Še enkrat mora poizkusiti in ga pripraviti do tega, da bo delal. Delo mu bo našla in naj jo velja karkoli. Včeraj se je znova zavedela, kako neizmerno ga ljubi. Nepopisno jo je bolelo, da ga je zadnjič tako strogo kaznovala. Zdelo se ji je, da bi zdaj lahko pokleknila predenj in ga prosila, naj se je usmili in se poprime dela, ki mu ga bo poiskala.

Toda komaj je stopil v sobo, se je v njej spet vse uprlo. Prišel je počasi, malomarno, molčeč in strmeč predse, razcapan, s kapo v roki, živa podoba lačnega pritepenca s ceste, človeka, ki ne more biti njen sin. Srce se ji je znova zaprlo in hladno je ukazala sinu:

»Zdaj jej, da si opomoreš, potem bova dalje govorila! Poiskala ti bom primerno delo!«

Zdelo se je, da je sploh ni slišal. Počasi je sedel k mizi in začel zajemati.

Bilo je vse tiho. Čulo se je le zadevanje žlic in enakomerno ropotanje Bredinih nog, ki je z njimi zvonila pod klopjo. Ko so že skoro pojedli, je začela bebka mahati z žlico in polglasno peti.

»Daj že mir, pa tiho bodi, trapa!« je zagodel brat.

»Molči in je ne zmerjaj!« je zapovedala mati. Ker ni bilo ničesar več v skledi, je molče odložil žlico, vstal in počasi odhajal. Ko je bil že pri vratih, ga je mati ustavila:

»Kam greš, počakaj, da se pomeniva! Kakšno delo bi te najbolj veselilo?«

»Ne bom ne delal, le sami dajte!« Počasi, kot delajo to berači, je zaprl vrata za seboj, nato je odštorkljal iz veže.

*

To popoldne mati Marija ni šla v delavnico. Poslala je od doma tudi Mileno in ostala z Bredo sama doma, da bi bila nemotena.

Dolge ure je posedala zdaj tu, zdaj tam in gledala bebko, ki ji je čepela ob nogah, se tiho igrala in jo od časa do časa kaj vprašala ter se zazrla vanjo s svojimi nevedno nedolžnimi očmi. Zdaj je bilo otroku že deset let in vendar bi mu jih prisodil človek komaj pet. Ko je tako ogledovala svojega otroka, je v njej zmerom določneje zorela misel, ki je bila že zdavnaj vsajena vanjo.

Počasi se je dvignila in šla k omari. Odpirala je predale in brskala po njih. Zdelo se ji je, da je to edino, kar še mora urediti. Pregledovala je dokumente. Važne je zbirala skupaj, druge pa je devala na stran, da jih potem pomeče v ogenj.

Zelo veliko je imela s tem opraviti. Zraven pa je skrivaj pogledovala bebko in premišljevala. To je zdaj začetek konca. Docela nesmiselno je še nadalje držati vajeti v rokah. Zdaj popušča, ker ne zmore več, njene življenjske sile so izčrpane. Naj zdrkne vse skupaj po strmini in se raztrešči v globinah. Milan...? Kdo ve, kaj bo z njim. Ko mu bo dovolj hudo, se bo morda še znašel. Zdrav je in to je glavno za človeka. Milena? Da, ko bi bila tudi druga dva otroka taka, kakor je ta, potem bi imela še upanje. Poizkusila bi kljub vsemu izvoziti voz do konca. Vzdržala bi

do zadnjega trenutka. Poslednja ura bi ji bila prepolna sreče, ker bi se poslavljala z zavestjo, da njeno trpljenje ni bilo prazno. Vedela bi, da je otroke tako vzgojila, da se bodo lahko preživljali sami. Vsak bi zase vlekel svoj križ, kakršen bi pač bil. Tako pa ji je Bog dal le enega otroka, ki je sposoben za življenje. In temu edinemu ne sme naprtiti skrbi za drugega. Ne, svojo materinsko nalogo mora dokončati sama, čeprav drugače, kakor je nekoč mislila.

Med papirji je našla staro fotografijo. Na njej so bili še vsi skupaj: mož, otroci in ona; bebka je na njej še čisto majhna. Zdaj jo vleče za krilo in sprašuje, kaj ima v roki. Pokazala ji je fotografijo, potem jo je spravila med papirje in zaprla predale. To delo je dokončala.

*

Bebke ni bilo več v sobi. Igrala se je zunaj z drugimi otroki. Mati je ležala sama v kotu na postelji in nepremično strmela v umazano steno. Ukvarjala se je z velikim načrtom. Preden odide sama, mora poskrbeti za Bredo. To je vedela — zdaj je samo premišljala, ali naj stori to z lesenim kuhinjskim kladivom, ki ga je v ta namen hinavsko zmuznila iz omare za kuhinjsko posodo in ga skrila v posteljo med ličkanje, ali s staro zarjavelo britvijo rajnega moža, ki si jo je tudi pripravila. Srečo je imela, da ni bilo nikogar v sobi, ko je vse to iskala. Nemoteno je naredila prvi korak k dejanju, ki se ji je v tem trenutku zdelo največje, kar jih zmore človek. Čutila se je nekako svečano razpoloženo. S čisto posebno pozornostjo je gledala zdaj to sobo, vsak kos pohištva se ji je zdel pomemben. Še nekaj ur in vsega tega ne bo več za njo. Več ne bo poslušala brnenja ognja v črnem štedilniku, nikoli več ne bo jedla z otroki pri črvivi mizi, ki je služila že za mrtvaški oder tri mesece staremu otroku, nikoli več ne bo sedela na zaboju za premog in solze ji ne bodo več kapale na bebkino glavo, kakor je bilo to doslej, če je sedel otrok pod njenim obrazom in se igral z vrvicami na njenih čevljih. Zagonetno privlačna je bila zanjo misel, kako bo ob tisti uri...

V barako je pritapljala bebka. Čisto tako, kot je to znala storiti le ona; prisrčno, otroško se je naslonila na posteljo, gledala v mater in se razgovarjala z njo o vseh mogočih stvareh, ki so ji trenutno rojile po glavi. Izpraševala jo je, zakaj ni tudi ona tako pametna kakor Milena in drugi otroci. Mati jo je božala in ji pravila, da je tudi ona pametna in naj o tem nič ne premišljuje. Potem je hotela vedeti, kdaj bo šla v šolo, ker zdaj je že zadosti velika za to, in pa, da bi tudi ona rada znala pisati in brati. Z nedolžnimi očmi je gledala mater skoraj pametno. Počasi je zlezla vsa na posteljo; lotevala se je je utrujenost in njeni pogledi so bili zmerom bolj zaspani; v očeh se ji je videla skoro samo še belina, kakor pri božjastnih otrocih. Končno so ji veke le še poredko vztrepetavale.

Zunaj je zahajalo marčevsko sonce in v sobo je legala z zgodnjo pomladno zarjo posebno težka tišina, kakršna je samo v zavešenih bolniških sobah. Bebka je z glavo na robu postelje trdno zaspala. Tišino je motilo le njeno dihanje. Mati, ki je bila nepremično sklonjena nad bebkinih obrazom, je zadrževala dih. Nenadoma se je preplašeno zastrmela v vrata, ki so se odražala iz polteme. Razločno je videla, kako je stal tam njen sin Milan in nepremično gledal k postelji. Menda je nehote trenila z očmi, zakaj, kam in kdaj je izginil, ni videla.

Spreletela jo je groza. Premišljala je, ali je bila le prikazen ali je bil res Milan. Ni ga slišala, kdaj je vstopil in tudi ne, kdaj je odprl in zaprl vrata, ko je izginil. Toda videla ga je vendarle docela razločno, zdelo se ji je celo, da je čutila, kako je zadrževal dih, ko je strmel vanjo. Tesnoba v njej je bila zmerom večja. Kaj če je res bil Milan in je opazil, kaj namerava ona storiti z bebkjo! Ali se je je zbal in se je z grozo v srcu splazil iz sobe? Premaknila se je in potem obležala negibno kakor mrlič. Zobje so se ji zagrizli v ustnico; misel, da se je njen lastni otrok boji, ji je bila strašna. Toda domišljija se ji ob tej misli še ni ustavila. Predstavljala si je, kaj bi počeli otroci, če bi vedeli za njeno skrivnost: držali bi se za roke in strahoma pazili, da bi kdo izmed njih ne ostal sam z materjo. Zdrznili bi se, če bi storila ona le korak proti njim; prav tako tudi, če bi prišla kuhinjski nož, da bi jim odrezala kruha. Ob vsaki njeni kretnji bi se ritenski pomikali proti izhodu, skrivali bi se v veži in čepeli v kakšnem kotu ter zadrževali dih. Sredi med obema sestrama bi bil Milan, držal bi ju za roke in ju miril. Nihče izmed njih bi si ne upal priti k njej v posteljo. Najrajši bi spali kje zunaj, proč od barake in se stiskali skupaj, da bi jim ne bilo mraz...

Stara ura na steni je vsiljivo hreščeče zadrdrala in potem sunkoma utihnila.

»To uro bo nekdo umrl v tej hiši,« je šepnila mati. Nalahno, da ne bi prebudila bebkje, se je premaknila. Potem je previdno razbrskala ličkanje in potegnila ven oboje: kuhinjsko kladivo in zarjavelo britev, ki je že leta in leta čakala v predalu, da bi jo nekega dne vrgla v smetišče. Kladivo je položila k zglavju; pripravila ga je le za primer, če bi ji britev odpovedala. Pripravljena, da krepko vreže, se je sklanjala nizko nad otrokov obraz in se vpijala vanj z očmi. Bebkja je zadržela, zakrilila, se prestrašeno zastrmela v mater in nakremžila obraz v jok...

Kakor je to delala že od prvega dne bebkinega rojstva, ko jo je dajala spat, jo je mati brž še poslednjič pokrižala...

Z A P I S K I

GOETHE O HACKERTOVEM SLIKANJU POMORSKE BITKE PRI ČESMI

V svoji knjigi o Katarini Veliki omenja Gina Kaus tudi, kako je dal Aleksej Orlov v Livornu zažgati ladjo, da bi slikar, ki je imel nalogo upodobiti rusko-turško pomorsko bitko pri Česmi, ta prizor porabil kot model pri svojem delu. Toda, kakor rečeno, Gina Kaus to dejanje samo omenja kot eno izmed karakterističnih potez Alekseja Orlova, sijajen popis tega dogodka pa nahajamo pri Goetheju, možu, ki ni šel zlepa mimo katerekoli zgodovinske zanimivosti svoje dobe, da je ne bi opazil in je vsaj na kratko ne zabeležil. V svojem biografskem spisu o znamenitem slikarju Philippu Hackertu, ki ga je objavil l. 1811., nam v posebnem poglavju: »Bitka pri Česmi«, ta dogodek popisuje takole:

— Kmalu nato, ko je prišel Hackert spet v Rim, je prejel general Ivan Šuvalov od svoje monarhice, Katarine II., povelje, da

naj naroči dve sliki, ki bosta kolikor mogoče verno predstavljali prejšnje leto (5. julija 1770. l.) izvojevano pomorsko bitko pri Česmi ter dva dni nato sledeči požig turškega brodovja.

Hackert je to delo prevzel s pogojem, da mu bodo kar najnatančneje popisali vse bistveno važne potankosti, ki so se mu za to svojevrstno delo zdele potrebne. Toda to so storili spočetka tako pomanjkljivo, da je bilo po takih popisih umetniku docela nemogoče napraviti živo in resničnosti skozi in skozi ustrezajočo sliko, ki so je zahtevali od njega.

Toda naključilo se je, da je prišel prav to leto z delom svojega brodovja v Sredozemsko morje in v Livorno zmagovalec v bitki pri Česmi, grof Aleksej Orlov. Da bi ne zamudil ugodne prilike, je Hackert brž odpotoval tja, upajoč, da se bo tam lahko najboljše poučil o zadevi. Toda to se ni zgodilo; izvedel ni niti, kakšen je bil bojni načrt, niti kakšna je bila pokrajina, nihče mu ni znal avtentično popisati, kako in v kakšnem redu se je izvršil napad. Vsak prizor, ki mu ga je ta ali oni popisal, se je izkazal kot netočen ali celo neresničen. Poveljniki ladij, ki so pripovedovali o dogodkih, so se med seboj prepirali, vsak izmed njih je hotel dokazati, da je bil v največjem ognju, na najbolj obstreljevani točki, skratka v središču vseh nevarnosti.

Neki tehnični častnik, Švicar, ki je prisostvoval bitki in bi o njej nemara lahko narisal načrt, je odpotoval v svoj rojstni kraj, v Basel. Edino, kar je mogel umetnik še dobiti, je bil razgled na Česmo, ki ga je narisal in mu ga izročil neki komtur malteškega reda Massimi, mož, ki je bil dokaj talentiran in dobrega okusa. Toda prav tedaj je bil bolan in ni mogel sodelovati pri delu, ki bi ga grof Orlov, prav tako kakor Hackert rad čim preje, vsaj v glavnih obrisih, poslal v Petrograd.

Tako je minilo veliko časa, dokler niso končno po enem mesecu pod vodstvom contreadmirala Greigha, škota v ruski službi, s pomočjo omenjene risbe viteza Massimija narisali dveh deloma geometričnih, deloma perspektivčnih osnovnih načrtov. In umetnik se je obvezal, da bo v teku dveh let po teh načrtih naslikal namesto dveh — šest slik, ki bodo predstavljale sledeče:

Prva: linijski napad, ki ga je 5. julija 1770. l. izvedlo rusko brodovje proti turškemu, ki je bilo zasidrano v polkrogu.

Druga: pomorska bitka sama, posebno, kako v tej bitki neka ruska viceadmiralska ladja zažge turško viceadmiralsko ladjo, a se potem ona ob tej vname in zgore obe.

Tretja: kako beže Turki v česmeško luko in kako jih rusko brodovje zasleduje.

Četrta: kako odpošljejo Rusi eskadro v česmeško luko in pripravljajo svoje zažigalne ladje, da bi uničili sovražno brodovje s požarom.

Peta: požig turškega brodovja v luki, v noči 7. julija.

In končno šesta: kako se zmagoslavno rusko brodovje vrača ob svitanju iz Česme in pelje s seboj eno turško ladjo in štiri galeje, ki niso bile uničene.

Vsaka od teh slik naj bi bila visoka šest in dolga dvanajst čevljev. Poslali so v Petrograd sla, ki naj bi izposloval caričin pristanek na ta načrt.

Medtem je grof Aleksej Orlov nakazal umetniku za delo, ki ga je popolnoma zadovoljilo, 300 cekinov, že popreje pa je dobil Hackert od carice 100 cekinov kot potnino za potovanje iz Rima v Livorno. Kmalu

nato je prispelo najvišje privoljenje za to nameravano delo; sprejel ga je general Ivan Šuvalov, ki je bil tedaj v Rimu, in ta je sklenil takoj v oktobru 1771. l. z umetnikom pismeno pogodbo, v kateri je bila določena velikost slik in njih točna izvršitev po zgoraj navedeni zamisli ter honorar, ki je znašal za vsako sliko 375 rimskih cekinov. Skupna nagrada za celotno delo je znašala tako nad 12.000 goldinarjev.

Umetnik se je lotil najprej slike, ki naj bi predstavljala bitko v pomembnem trenutku, ko so goreli obe viceadmiralski ladji in je bila bitka v najsrdečnejšem in najodločilnejšem ognju. Dokončana je bila v začetku januarja 1772. l.; in ker je grof Orlov prav v tem času prišel z brodovjem iz Arhipelaga v Livorno, Hackert ni zamudil prilike, da ne bi šel s svojo sliko sam tja; hotel je od grofa Orlova, kakor tudi od contreadmirala Greigha izvedeti, v koliko se je v tej sliki, ki jo je napravil po onih izročilih mu načrtih, približal resničnemu poteku bitke in v koliko je zadovoljil zahteve obeh gospodov. Obenem pa je osnutek slike, ki je predstavljala požig turškega brodovja v luki, poslal iz Rima v Livorno po morju, ker je bil, čeprav že dokončan, a vendar ne še zadosti suh, da bi ga smel zviti in potovati z njim po suhem.

Sliko so obesili v neko dvorano grofa Orlova v Pizi, in popolno ter splošno odobravanje, s katerim je delo sprejel grof in vsi drugi navzočni mornariški častniki, je bilo za umetnika zelo laskavo. Ta verni prikaz bitke je bil za zmagovalca grofa Orlova še zanimivejši zato, ker je prav ob tem času prejel obvestilo, da se je edina ladja, Rodus, ki ni zgorela z brodovjem, pravkar potopila zaradi velikih poškodb, ki so ji bile prizadejane v bitki. Tako je bil spomin na ta častni dogodek ohranjen samo na tej sliki.

Medtem je prispela tudi ona manjša slika, ki je predstavljala požig brodovja in je bila v celoti tudi z velikim priznanjem sprejeta; le z eno stvarjo grof Orlov ni bil zadovoljen: efekt, kako zleti neka goreča ladja v zrak, moment, ki po dogovoru ni smel manjkati na sliki, se mu je zdel prešibak. Skoro nemogoče je, da bi mogel umetnik tak dogodek, ki ga ni nikdar videl z očmi, podati docela verno, pa čeprav bi mu ga mornariški častniki kar najbolje opisali. V tem pogledu je morala zadeti izpeljava dela na največje težkoče. Ali grof Orlov se je končno odločil, odstraniti tudi to oviro na prav svoj grandiozen način. Sklenil je pognati v zrak rusko fregato, ki je bila baš zasidrana v пристаниšču in pokazati na ta način umetniku naraven prizor, če se obveže, da bo ta efekt podal prav tako naravno, kakor je podal ogenj na sliki, ki predstavlja bitko.

Grof Orlov si je izposloval za to privoljenje svojega lastnega dvora kakor tudi toskanskega velikega kneza. In tako so konec maja spravili v fregato toliko smodnika, kolikor ga je bilo potrebno za eksplozijo, ter jo potem v пристаниšču šest milj daleč od Livorna zažgali in preje kakor v eni uri pognali v zrak — po vsej priliki najdražji in najdragocenejši model, ki je kdaj služil kakemu umetniku. Kajti še uporabni material te stare fregate so cenili na 2000 cekinov.

Ladja je gorela v zgornjem delu skoraj trideset ure, predno se je ogenj prilizal do shrambe s smodnikom, sveta Barbara imenovane. Najprej so se švigajoči plameni kakor umetelni ogenj polastili jader, vrvi in drugih gorljivih predmetov na ladji; ko je prišel ogenj do topov, ki so bili lesen in nabiti s smodnikom, so se sami od sebe drug za drugim sprožili. Končno, ko je ogenj dosegel smodišče, se je ladja nenadoma odprla in

kvišku se je dvignil svetel ognjen steber, širok kakor ladja in približno trikrat tako visok, ter se izobličil v ognjene, z veliko silo izpuhnjene oblake, ki so zaradi pritiska zgornjih zračnih plasti dobili obliko odprtega sončnika; zraven so se valili sodi za smodnik, topovi in drugi kosi razbite ladje, ki so bili zleteli v zrak, in ves zgornji del ladje je bil pokrit z debelimi oblaki črnega dima. Približno čez tri minute se je spremenil ta strašni črni steber v krvavo rdeč plamen in iz njegove sredine se je dvigal docela črn steber dima, ki se je prav tako kakor oni v svojem zgornjem delu razširil, dokler ni približno v prav tolikem času tudi ta plamen ugasnil in se je le še črni dim, gost in strašen, kakih dvajset minut vlačil nad zgorelo ladjo.

Umetnik je pazljivo zasledoval vse potankosti tega dogodka in nato še enkrat retuširal sliko o požigu brodovja v popolno zadovoljstvo grofa Orlova. Prav tako je v dogovorjenem času dovršil tudi ostale naročene slike.

V tem času je sedemkrat potoval v Livorno in za vsako teh potovanj je dobil 100 cekinov potnine. Nadalje je naslikal za rusko mornarico še šest drugih slik, ki so bile visoke po osem in široke po dvanajst francoskih čevljev. Dve od teh so predstavljale bitko, ki jo je izvojevala proti Turkom neka ruska eskadra pri Mityleni, nadaljnji dve boj ruske eskadre z Dulcignoti, peta pomorski dogodek v Egiptu, šesta pa bitko, ki se je leto dni po prvi vršila spet pri Česmi.

Vseh dvanajst slik visi v Peterhofu v posebni veliki dvorani, v kateri je na steni nasproti vhodu portret Petra Velikega kot utemeljitelja ruske pomorske sile in nato še portret Katarine II., ker za njenega vladanja se je ruska vojna mornarica izredno razvila in tedaj so bile izvojevane tudi one slavne zmage.

Hackert si je s tem delom poleg precejšnjega denarja pridobil tudi zgodnjo in solidno slavo. Ta se je zaradi pozornosti, ki jo je povzročil svojevrstni, mnogo mesecev poprej po vseh evropskih časopisih omenjani model, z nenavadno naglico razširila. M. Č.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Anton Slodnjak. Pregled slovenskega slovstva. 1934. Akademsko založba, Ljubljana. 8°. Str. 543.

Kdor bi od te knjige pričakoval več kakor je hotela biti in kakor označuje že njen naslov, bi ji bil zelo lahko krivičen. V njej je Slodnjak podal prerež skozi zgodovino slovenskega slovstva, iskal je v njej ono nit slovenske misli, ki so jo predli naši kulturni delavci in pisatelji od Brižinskih spomenikov do naših dni. Tako se je zgodilo, da je knjiga postala pisateljeva osebna izpoved, ki jo je izročil širšemu krogu naše inteligence. Njej bo služila dobro in torej v tem smislu zadostila svojemu namenu. Čitatelja bo zanimala, ker je pisana živahno in prijetno. Od drugih slovstvenih zgodovin jo loči tudi pisateljev osebni ton, ki zveni na vsaki strani. Da je to res predvsem osebna izpoved človeka, ki se je dolga leta z ljubeznijo ukvarjal z našo književnostjo, dokazujeta dovolj ta dva primera: »Drevesce slovenskega slovstva je rastlo in poganjalo list in cvet. Sokovi iz rodne zemlje so vreli vanj, vetriči so prinašali iz daljav novih oplajajočih semen, ljubezen do ljudstva in jezika ga je obsevala in ljudstvo samo je začelo upirati oči vanj in hrepeneti po sadovih — slovenskih knjigah.«

»Med obrazci neprostopovoljne izpovedi v Brižinskih spomenikih in med spontano Kozakovo izpovedjo v Celici leži tisočletje slovenskega narodnega in duhovnega življenja, ki priča s skromno zunanjo ekstenzivnostjo, a tem doslednejšo, čeprav trnjevo notranjo potjo, da Slovenec v krščanstvu pomlajene antične in pračloveške kulturne misli ni sprejel kot premagan suženj, temveč kot zunanje ubog, a notranje enakovreden brat vseh onih človeških rodov, ki so zaživel ob istem kulturnem ognju. Če natanko premislimo naše življenje v preteklosti in upremo pogled v bodočnost, moramo priznati, da nas je kot narod, to se pravi kot svobodne ljudi, živeče v nesvobodi, osvobodilo samo naše kulturno in slovstveno delo, ki je tvorilo hrbtnico vsem onim, ki so v zmedbi časov ohranili vero v individualno in narodno duhovno svobodo. V tej veri se nam smehlja tudi bodočnost!«

Marsikdo bi s pisateljem polemiziral, morda bi se celo nasmehnil njegovemu entuzijizmu. In vendar bi ne imel prav: Skoraj bi lahko dejali, da je to vera ene cele generacije, ki jo je ponesla že do marsikatega pogumnega dejanja, katerega cena je danes ta dan in bo vedno nesporna. Četudi vemo, da literatura ni mitos in da bodo danes posegali v zgodovino povsem drugačni činitelji — in da so vedno posegali — ter jih bo lepa knjiga sprejela vase samo kot sedimente časa in kraja, iščoča v njih podtalnih vezi iz preteklosti v bodočnost in prizadevajoča si izluščiti iz njih poteze prafenomena, ki mu pravimo človek (kar je njen večni *raison d'être*), je vendar tudi res, da je pri nas še do nedavna literatura edina pričala pred svetom in doma o naši eksistenci. Tako je bilo najbrže bolj ali manj pri vseh malih narodih.

Slodnjak si je prizadeval, da bi pokazal ali vsaj nakazal stremljenje in hotenje poedinih dob, duh časa, enotni kulturni akcent, ki je obvladoval dotično razdobje. V ospredje je pomaknil splošno umetniško nastrojenje in čustvovanje ter z jakim poudarkom postavil v njeno središče največjo pesniško osebnost dotičnega časa. Zamisel in zasnova takega dela sta nedvomno zanimivi, vendar je ta metoda kaj lahko dvorezna — in tej dvoreznosti tudi Slodnjak ni ušel. Njegovo delo je zastalo po tej plati nekje v sredi med literarno zgodovino in literarnim esejem. To se ni primerilo samo Slodnjaku, ampak bolj ali manj skoraj vsem »modernim« literarnim zgodovinarjem, ki se niso prav natančno zavedali, da spada prva v znanost, esej pa v umetnost. Tako so ustvarili po vsem svetu obojčke — prav gotovo stvari v škodo. Saj pravi že star pregovor, da dvema gospodoma ni mogoče služiti. Zato je naletel tudi Slodnjak na odpor. Onemu, ki bi iskal v njegovi knjigi podrobnih informacij, obširnega znanstvenega aparata in analize, bo nudil premalo. Tudi onega, ki bo iskal v njej intuicije, široko razgledane sinteze in briljantnega sloga, ne bo zadovoljil. Zakaj Slodnjak se je nad slogom pregrešil več kakor enkrat. »V njihove nove in žejne duše se čista romantika s svojim strastnim poletom v neskončnost poedinca in vesoljstva ni tako zadrla kakor pri Nemcih, niti ni mogla zadobiti one protestirajoče in obtožujoče kretnje kakor pri Angležih in Francozih.« (Str. 49/50.) Ali: »Linhartu gre zaradi kritične miselnosti, svobodoumnih socialnih in političnih nazorov ter dela za slovensko gledališče častni priimek slovenski Lessing, s katerim so zlohотно poniževali in resnično častili Levstika, ki si ga je tudi krvavo zaslužil. (Str. 42.) To je vsekakor več kakor orakel! Tudi se mi ne zdi primerno, če pravi avtor da je — Čop! — »dodal bistroumen pogled na sodobno slovstvo«. (Str. 69.) Bistroumen je lahko Andrejčkov Jože ali Lipe Haderlap, ne pa Čop! Prav tako se mi ne zdi zelo posrečeno, če zatrjuje Slodnjak: »V Prešernu je prebujeni narod poskočil na noge.« (Str. 77.) Mislim dalje, da ni zelo okusno niti zelo primerno pa četudi imamo pred seboj le »Pregled slovenskega slovstva«, če postavi avtor v taki knjigi, ki bi morala vsaj v formulacijah o naših pesnikih, ki jim je že davno določeno mesto v naši kulturi (glej Glonarjevega Jenka!), stremeti po objektivnosti, takole sodbo: »Iz te razdvojenosti rase Jenkova pesem v dveh smereh: spet se

oglaša, navidez že premagano nihilistično razpoloženje novomeških časov, ki pa sili sedaj deloma pod literarnim vplivom byronovskih epov deloma pod vplivom lastnega erotičnega življenja tu in tam celo v pornografijo...» (Str. 208.) To, da v naši mili domovini prištevamo Šmonco med pornografe, to bi bilo na vse zadnje opravičljivo vzpričo standarda slovenske svobodomnosti, a da smo se povzpeli tako visoko in pristeli mednje tudi Byrona, to je vsekakor naša edinstvena, svetovnozgodovinska zasluga! Na strani 292. čitamo: »kajti Tavčar se ni nikdar povzpел, da bi skušal, opt na realno poznavanje preteklih dob in ljudi oživiti nekdanjega človeka in minoli čas v nesebični ljubezni do njiju, temveč zgodovina mu je bila samo dragocen okvir, v katerega je razpenjal slike svoje domišljije, svojega čuvstva in svojih vzorov.« Če je to res — in nimamo vzroka, da bi dvomili o Slodnjakovih besedah, potem je ta opazka sijajno potrdilo za to, da je bil Tavčar res umetnik in da Slodnjak v tem primeru ne ve, kaj je umetnikova naloga. Tudi se mi ne zdi niti pravilno niti pravično, če zapiše S. na strani 381.: »...edino Župančič je dosegel moška leta kot človek in poet, zato bo morda dočakal, da se mu bo vsaj v moški liriki porodila čista (!) pesem, ki je ne bo obteževala misel in podoba.« Ta izjava je skoraj ganljiva. — »Tudi Kettejeva in Murnova pesem, zlasti pa njuna mlada smrt je preusmerjala Župančičevo pesem.« Le kaj se pravi »mlada smrt«? To naj razvozlja bodoči raziskovalec naših epitetov! Prav tako mislim, da ni mogoče označiti Župančičevih »Pisanic« z osladno igrivostjo in gostobesednostjo. (Str. 394.) Nadalje govorimo o mladostnih, in ne o mladih (426) Finžgarjevih povestih! Poleg tega tudi ni zelo okusno, če nahajamo v resni knjigi opazke takega kova: »Če pa bo znal Novačan krotiti samega sebe in škodljivi vpliv tujih sil, bo dosegel tudi prave umetnine namesto dosedanjih blestečih konceptov.« Tak stavek bi spadal kvečjemu v poročilo kakega dnevnika, že v revijalno kritiko bi ne sodil! Kako pa more avtor deliti »dobre« nasvete v »Pregledu slovenskega slovstva«, je nemogoče doumeti. O drugih, stvarnih in vsebinskih pripombah je dovolj na široko izpregovorila že strokovna kritika.

Kljub vsemu pa je treba Slodnjaku priznati, da je opravil težako delo. Marsikatero izmed njegovih poglavij je zelo zanimivo, tako predvsem odstavek o humanizmu, v katerem je postavil dokaj upoštevanja vrednih domnev in zbral mnogo sicer nepristopnega gradiva. Prav tako je najbrže Slodnjakova prvenstvena zasluga, da je opredelil in uredil posamezna razdobja naše književnosti od moderne naprej in postavil naše sedanjše pisatelje do Kozaka na določena mesta. S tem je napravil vsem, ki se zanimajo za književnost po »modernej« nedvomno uslugo. Hvalevredno je tudi, da je postavil v našo slovstveno zgodovino »Letopis«, ki ga že dolga leta srečujemo drugod.

Milena Mohoričeva.

R A Z N O

80 LETNICA HEINEJEVE SMRTI

17. februarja je minilo že osemdeset let, odkar je umrl v Parizu kot nemški politični emigrant pesnik Heinrich Heine. In vendar so v Berlinu leta 1933. slovesno sežgali tudi njegove knjige. Nikdar ni šolska literatura priznavala Heineja, nekam sramežljivo so ga vedno potiskali ob stran, dokler niso končno danes njegovega imena uradno popolnoma izbrisali iz nemške književnosti, ker je preveč od-

krito izpovedal marsikatero o Nemcih. In danes, ko toliko kričijo o veri v Nemčijo, v resnici tako malo zaupajo tej svoji veri, da ne prenesajo kritike niti osemdeset let potem, ko je bila izrečena. Tako tega nemirnega popotnika še zdaj preganja »sreča kriva«, resnica pa se mora pokoravati uradnim smernicam vsakokratnega režima. Dostojneje pa je počastilo njegov spomin inozemstvo. Njegov grob so o priliki osemdesetletnice zasuli s cvetjem, popotniki iz

vsega sveta so romali k njemu. Nemška mladina, ki živi v Parizu v emigraciji, mu je položila na grob lep venec, pozornost pa je vzbujal tudi venec z napisom: »Heinejevemu spominu — svobodoumni Dunaj.« Ob tej priložnosti je predaval Hermann Wendel o temi: Heine in francoska revolucija. Vse svetovno časopisje je posvetilo velikemu nemškemu liriku obilo pozornosti.

—u.

NAJBOLJ RAZŠIRJENE KNJIGE V DANAŠNJI NEMČIJI

»Literatura« v tretjem rajhu »cvete« kakor še nikoli. Največja propaganda in slava velja poleg Hitlerjeve knjige »Mein Kampf« in Rosenbergove »Mythus« še sledečim: »Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei« (Od cesarjevega dvora do državnega urada), spisal Goebels. »Der rote Kampfflieger« (Rdeči vojni letalec), Richt-hofen. »Der Glaube an Deutschland« (Vera v Nemčijo), Zöberlin. »Der Wehrwolf« (Volkodlak), Löhn. »Parteigenosse Schmiedeecke« (Strankarski sodrug Sch.), Karrasch. »S. A. erobert Berlin« (S. A. osvoji Berlin), Bade. »Aus meinem Leben« (Moje življenje), Hindenburg. »Kleine Rassenkunde« (Priročnik o rasni vedi), Günther. »S. A. räumt auf« (S. A. dela red), Lohmann. — Kaj bi dejal stari Goethe, ta svetovljan, če bi se povrnil danes v Nemčijo? Nemška pisarija ni bila še nikdar na tako nizki stopnji.

—u.

LETOŠNJA NOBELOVA NAGRADA ZA PROPAGANDO MIRU

Ko so letos razdeljevali Nobelove nagrade, niso podelili nagrade za propagando miru. Pradlagan je bil za to nagrado nemški pisatelj Carl von Ossietzky. Toda temu je niso podelili, najbrže iz političnih razlogov, ker so švedske simpatije kolikor toliko na strani današnje hitlerjevske Nemčije. Ossietzky pa sedi kot političen jetnik zaprt v Nemčiji in ne izpuste ga na svobodo kljub neštetim intervencijam inozemstva. Proti temu, da bi podelili nagrado temu pisatelju, je nastopil tudi Knut Hamsun, seveda tudi najbrže iz političnih razlogov in simpatij. Zdaj so v inozemstvu započeli veliko akcijo, katero vodijo najuglednejši pisatelji, znanstveniki in politiki Češke, Švice, Francije in Holandske, da naj odbor za podelitev Nobelovih nagrad — kljub sklepu, da te nagrade letos ne bo podelil — podeli to nagrado vseeno Ossietzkemu, ki jo je edini in najbolj zaslužil. Nekoliko čuden je v tej zadevi nastop Knuta Hamsuna, pri katerem bi človek, zlasti če pozna njegovo življenje, pričakoval nekoliko več objektivnosti.

—u.

FRANCOSKE LITERARNE NAGRADE

Nagrado »Prix Fémina — Vie Heureuse«, ki znaša 5000 frankov, je dobila pisateljica Mme. Claude Silve za knjigo »Bénédiction«. Nagrado »Prix Interallié« je prejel pisatelj Debûbridel za svoj roman »Jennes Menages«. Goncourtjeva nagrada je bila podeljena pisatelju Josephu Peyréju za njegov roman »Sauget Lumières«, medtem ko je bila »Prix Theophraste-Renaudot« priznana literarnemu kritiku »Intransigeant«, Françoisu de Rouxu, za njegov prvi roman »Jours sans gloire«. 10.000 frankov znašajoča nagrada Las-sere je bila podeljena pisatelju in dramatiku Edouardu Dujardinu.

M. Č.

NOVE KNJIGE

V založbi Oprecht, Zürich, je izdal Will Schaber tri eseje o Thomasu Mannu, največjem sodobnem nemškem pisatelju. Knjiga nosi naslov »Thomas Mann«. V prvem eseu »Wort-Tonsetzer« karakterizira Schaber Manna kot pisatelja, ki mu je važna ona druga oblika intuicije, katero daje vztrajna marljivost in trezna poštenost. — V drugem eseu »Klang und Wort im Kontrapunkt« označi glasbo kot ono združujočo elementarno silo, ki preveva in polni delo vélikega »epika zvoka«. — Tretji esej je posvečen Mannovemu svetovnemu nazoru, ki se je izcimil iz resnične tradicije plemenite kulture in postaja duhovno vodilo novi kulturi, ki dozoreva v novih socialnih pogojih.

*

V Parizu izhaja *Balkanska enciklopedija*: Encyclopédie Balkanique Permanent. (Société Générale d'Imprimerie et d'Édition, Paris 1936), ki naj služi kot priročnik vsem, ki se ukvarjajo z balkanskimi vprašanji.

*

Vsem žurnalistom, urednikom in tudi pisateljem bo prav gotovo dobro služila strokovna knjiga o žurnalizmu: Grant Milnor Hyde »Journalistic Writing for Classes and for Staffs of Student Newspapers and Magazines«. XXIV. D. Appleton, Centura Companie, Incorporated, New York.

*

Miloš Savković je napisal knjigo o vplivu francoskega romana na srbo-hrvaško književnost. Popolni naslov se glasi: »L'influence du réalisme français dans le roman serbo-croate«. Izšla je pri Librairie Ancienne Honoré Champion, Paris.

—u.

Okoli 15. t. m. prejmejo naši naročniki čez vse
zanimivo knjigo

OTTO WEININGER SPOL IN ZNAČAJ

POSLOVENIL FILIP KALAN

Minilo je nekaj nad trideset let, odkar se je v samotni najemniški sobi na Dunaju ustrelil mladi avtor slovitega dela o spolu in značaju, ki je doživelo že nešteto izdaj. Prevedli so ga malone v vse evropske jezike. Svetovna literatura ne pozna knjige te vrste, ki bi bila vnela toliko simpatij in sovraštva ter sprožila toliko nasprotujočih si sodb. Še danes teče pravda o vrednosti in nevrednosti te brezobzirno odkrite izpovedi triindvajsetletnega mladeniča, ki si je zaman tako strastno prizadeval, da bi dojel in z jasno mislijo orisal človekove odnose do sveta, do bližnjega, do samega sebe. Ali naj obsodimo tega razdvojenca, ker je z bolešno vnemo trgal tančice s skrivnosti, ki nam ostanejo nemara za veke nerazrešne? Ali naj preslišimo predsmrtni krik samotarja, ki je v svojem obupu zanikal zdravi človeški nagon ter utonil v duhovnih prepadih jalovega rezoniranja? Weininger se je sodil sam: v tem je njegova tragična veličina in njegov padec. V smrtni uri je prav za prav prvič in iz vsega srca priznal življenje, ki je bilo močnejše od njega, in ko si je pognal kroglo v prsa, je poslednjič razodel veliko ljubezen svoji navidezni sovražnici — ženski. Tako nam bo njegova knjiga za vse čase pretresljiv dokument in svarilno znamenje.

(O Weiningerju je prinesla lani Modra ptica članek Giovannija Papinija in izvleček Lavrinovega članka, v katerem govori tudi o tem avtorju. Glej 9.—10. štev. let. VI.)

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Opozorilo!

Ne pozabite na naročnino za
mesec marec.

Vladimir Bartol

AL ARAF

Zbirka leposlovnih sestavkov

Ta knjiga predstavlja izbor, v katerega je sprejel avtor predvsem tiste stvari, ki ga kažejo v najznačilnejši luči in ki v glavnih obrisih podajajo razvoj in rast njegovega pisateljskega dela od začetka pa do danes. Šestindvajset zgodb je razdelil v pet ciklov (»Človek proti usodi«, »Demon in eros«, »Zgodbe okrog doktorja Juga in doktorja Krassowitza«, »Liričen intermezzo« in »Usoda proti človeku«) tako, da jasno ponazoruje probleme, ki so zaposljevali njegovo čustveno in miselno življenje ter sprožali njegovo stvarniško vzmet.

Knjiga vsebuje sledeče sestavke: I. del: »Sistem Ivana Groznega«, »Gentlemanovo rojstvo«, »Ljubezen Sergeja Mihajloviča«, »Pogovor o poslednji karti«, »Nesrečni ljubimec«, »Sonata na pepelnično sredo«. — II. del: »Posebnost satirika Hmeljakova«, »Samo kratek račun«, »Črni vrag«, »Izpoved doktorja Lorcesina«. — III. del: »Zadnji večer«, »Zapeljivec pod sten«, »Na razpotju«, »Al Araf«. — IV. del: »Dežela žalosti«, »Čudno znamenje«, »Deklica s košaro«, »Čuden obisk«, »Duh vojne«, »Brezno«. — V. del: »Lutke«, »Kantata o zagonetnem vozlu«, »Neznani činitelj«, »Zadnji poizkus«, »Služba, ljubezen in TBC«, »Zadnje gibal«.

Knjiga obsega 325 velikih strani. Opremljena je zelo okusno in je primerna tudi za vsako darilo. Kdor se zanima za razvoj naše domače književnosti, ne bo mogel pogrešati te pomembne knjige. Z Vladimирjem Bartolom je dobila slovenska literatura originalnega in močnega avtorja.

Knjiga stane za naše naročnike v platno vezana Din 60.—, v polusnje vezana Din 75.—. V knjigotrštvu 25 % več. Naši naročniki jo prejmejo tudi na daljše obroke.

Založba Modra ptica v Ljubljani

RUDYARD KIPLING

KNJIGA O DŽUNGLI

IZ ANGLEŠČINE PREVEL J. M.

V prodajo smo prevzeli prevod ene najlepših knjig nedavno umrlega angleškega pisatelja Rudyarda Kiplinga »Knjigo o džungli«, ki je pred leti izšla v založbi tiskarne »Merkur«. Knjiga je tiskana na lesnem papirju in obsega 265 strani. Cena je izredno nizka. Kartonnirana knjiga stane Din 18—, okusno v platno vezana pa Din 22—.

Vsebina knjige je sledeča:

Riki-Tiki-Tavi / Beli morski pes / Toomai, ljubljeneec slonov / Služabniki njenega veličanstva / Kako je prišel strah v džunglo / Čudež Purun Bhagata / Obračun v džungli / Pogrebca / Kraljevi ankus / Kikeru / Rdeči pes / Pomladni tek.

Knjiga je še prav posebno priljubljena pri mladini.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

PRIDOBIVAJTE

novih naročnikov!

Nagrade so razpisane na naslednji strani

Nagrade

za nove naročnike:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / *BLAGOSLOV ZEMLJE*, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / *POTEPUHI*, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / *IVANHOE*, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / *SVETI SATAN*, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / *ARROWSMITH*, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / *KRVAVE ARENE*, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / *NOČ PO IZDAJI*, roman, v mehko vez.
- * Jack London / *DOLINA MESECA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / *NAPOLEON*, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / *JENNY*, roman, v mehko vez.
- * Emil Vachek / *KRI NE KLIČE PO MAŠČEVANJU*, roman, broš.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 1. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 2. knjiga v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA V FORSYTIH*, 3. knjiga v mehko vez.
- Alojzij Gradnik / *SVETLE SAMOTE*, izbor pesmi, v platno vez.
- Jiří Wolker / *PRAVLJICE*, v platno vez.
- Vladimir Bartol / *LOPEZ*, drama, v platno vez.
- Knut Hamsun / *GLAD*, roman, v platno vez.
- P. Ripson / *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman, v platno vez.
- Clara Viebig / *BABJA VAS*, roman, v platno vez.
- Al Jennings / *PESNIK IN BANDIT*, roman, v platno vez.
- H. R. Bernorff / *VOHUNI*, biografije, v platno vez.
- L. N. Tolstoj / *IZPOVED*, v platno vez.
- R. Kipling / *KNJIGA O DŽUNGLI*, vezano.
- Ivan Cankar / *MOJE ŽIVLJENJE*, vezano.
- Ivan Cankar / *GREŠNIK LENART*, vezano.
- Anatol France / *KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI*, v pl. vez.
- Chesterton / *ČETRTEK*, roman, vezano.
- W. Shakespeare / *OTHELLO*, tragedija, vezano.
- Shakespeare / *SEN KRESNE NOČI*, komedija, vezano.
- Shakespeare / *MACBETH*, tragedija, vezano.
- F. M. Dostojevskij / *IDIJOT*, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali pa dve izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

KOT TRETJA KNJIGA IZIDE V ZAČETKU JUNIJA 1936

THAMES WILLIAMSON

ZEMLJA MI JE POVEDALA

R O M A N

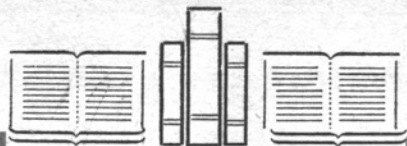
POSLOVENIL DR. STANKO LEBEN

Amerikanec Williamson nam je s tem romanom odprl čisto nov, neznan svet; svet skrajnega severa in življenje eskimskih pastirjev. Taliak, ki goni svoje črede severnih jelenov na poletne pašnike, njegova žena Orulo in hlapec Akpek — to je troje ljudi, med katerimi se odigra večno se ponavljajoča tragedija človeške strasti: ljubezni. Osrednji junak tega romana pa je prav za prav tundra „največja izmed vseh mater, največja izmed vseh čarovnikov“. Ta neizprosna gospodarica severa veže vsa bitja, ki na njej žive, se bore in poginjajo. — Kakor še nikomur pred njim, se je Williamsonu posrečilo predstaviti nam to deželo, vso divjost arktide in elementarno življenje njenih prebivalcev. Z ostrino, ki odlikuje le velike pesnike, nam je pričaral običaje Eskimov. Vidimo jih na pašnikih, na letnem semnju, v koči, na lovu in v borbi. Svetovni tisk pravi o tem romanu:

ENO NAJČUDOVITEJŠIH DEL V SODOBNI LITERaturi

Ali imate že poravnano
naročnino?

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***